

Станіслав Росовецький

**НЕЙМОВІРНЕ ВІДКРИТТЯ
В КИЇВСЬКИХ ПЕЧЕРАХ**

Київ 2022

УДК 821.161.2-312.9
ББК 84(4Укр)6-445
Р75

Росовецький, Станіслав Казимирович.

Р75 Неймовірне відкриття в київських печерах: Фентезі для підлітків у стилі київ-панк. – Київ: ФОП Саломатін Сергій Миколайович, 2022. – 196 с.

ISBN 978-617-95194-1-3

Двоє наших сучасників-підлітків знаходять прихований більше, ніж тисячоліття тому, небезпечний світ буквально під ногами: у печерах під київськими пагорбами. Це – загрозна для друзів цивілізація довгожителів, представників альтернативної історії, які початково збиралися лише пересидіти правління нападника та братовбивці Володимира, уцілілі жертви міжкнязівської та міжрелігійної ворожнечі, що живуть за дохристиянськими законами. Фантастична ризикована пригода з елементами біопанку про зловісне вітчизняне підзем'я з переливчастим джерелом та особливою зброєю.

УДК 821.161.2-312.9
ББК 84(4Укр)6-445

© Росовецький С. К. Текст, 2022

© Саломатін С. М. Фото, 2022

© ФОП «Саломатін Сергій Миколайович», 2022

ISBN 978-617-95194-1-3

Розділ перший

Чи можлива для нормального пацана дружба, от-от, саме дружба, а не всілякі там спільні «ох» та «ах», із дівчиськом? Семко завжди вважав, що їхні давні приятельські стосунки з Леською дозволяють ствердно відповісти на це запитання. Але зараз, дряпаючись услід за подругою крутим схилом гори, порослим слизькою вигорілою травою, він хоч-не-хоч спостерігав (адже безглуздо всю дорогу відводити погляд!), як натягаються джинси на її худій дупці і хлоп'ячих стегнах. Тож змушений був визнати, що з часом Лесьчина худина ніби круглішає. Тож чи не зажадає Леська вже завтра-післязавтра, щоб він відваджував не вподобаних нею залицяльників? Ох, і важкими тоді стануть обов'язки приятеля...

– Семенчику! Ти там як, не здох ще на підйомі?

– Нормальок...

– Терпи, козаче, отаманом будеш!

Отаманом? Це не про нього, навіть жартома... Про що це він починав думати? А, ось... Біда Леськи в тому, що ще з першого класу вона намагалася грати в класі особливу роль. І це не просто їй було – блідій, верткій, худенькій, з волоссячком мишачого кольору, прибраним у дві тонкі кіски! Проте батько в неї депутат районної ради, що там не кажи. А зараз, міркував собі знічев'я Сьома, конче потрібно було б Лесьці удосконалити свою зовнішність. І батько Лесьчин, Володимир Григорович, річ ясна, башлів на таку справу не пошкодував би. Проте вона пішла іншим шляхом – вирішила виокремитися вченістю, якщо безглузде прагнення до дванадцяти балів з усіх на світі предметів можна так назвати. Вразити своїм, як це? Інтелектом, чи що... Занадто пишно було б сказано для заучки. І ще вона захопилася давньокиївською історією, навіть вплуталася в жорстоку суперечку з училкою-історичкою. І навіщо...

– Тріско! Але ж ми, ти диви, дісталися!

Семко скривився. Не до душі йому ця кликуха, і не подобається, що й Леська її повторює. І хіба схожий він на тріску? Ну, білявий, ну, очі радше олов'яні, ніж блакитні. А худорбою і що довготелесий такий, цим радше щуку міг би нагадати... Що таке? О так, видерлися нарешті, доперли. Оце славно! Він кидає побіжний погляд на западину в глинистому обриві. Що ж, виглядає практично так само, як і знизу. Звідти, спонукуваний Леською, він не менше чверті години розглядав цю ділянку гори в батьківський військовий бінокль. Так, і зблизька поглиблення дуже схоже на вирізану колись в місцевій легкій глині, подібній до жовтого гіпсу, і знову закладену велику дірку.

Сьома стягує з плечей рюкзак з пристебнутою до нього киркою, рішуче відвертається від Лесьчиної знахідки, і усаджується на слабо прогрітій схил. Леська, потупцювавши, влаштовується з другого боку його заплічника. Свій рюкзачок закинула за спину, але в правиці тримає вже маленьку,

на зразок саперної або дитячої, лопатку. Бач, як нетерплячка бере! Нічого, почекає. Адже йому не маленькою лопаткою доведеться орудувати – справжньою киркою, купленою в магазині будматеріалів. А яке спустошення зробила ця чудова, з блискучою червоно-синьою рукояткою, патентована кирка в сумі, відстебнутій батьком на цьогорічне шкільне обзаведення, краще не пригадувати.

Тим більше, що перед очима – чудова панорама Києва. Сама лише блакитна смуга Дніпра – очей не відвести! На цьому березі – набережна, ще ближче, біля підніжжя гори, прибережне шосе, і сьогодні, у неділю, забите легковичками. І задніпровські далі, що тануть у серпанку. Між світлими прямокутниками спальних районів – ліси, ще зелені, але вже в жовтих і червоних плямах, озера, канали. Де, в якому ще великому місті, знайдеш стільки лісків і гаїв, стільки вільних, незабудованих просторів? Та хоч би й цю ось гору взяти. Вона ж чи не в центрі міста, якщо за картою...

– Це ж лес, Тріско.

– Ну й що?

– Порода така. Лес легко обробляється. Нам не важко буде.

– Хай.

– Ну, підйом! Ти же встиг відсапатися, не придурюйся.

Вже встав перед жовтуватою стіною зручніше, вже й кирку заніс – і раптом опустив.

– Послухай, Лесько, але ж внизу була табличка, а в ній такі подвиги на цій горі забороняються.

– А я, уяви собі, табличку не помітила. Усьок? Вперед!

Жовтувата порода – якщо це лес, нехай буде лес – і правда, легко піддавалася кирці. За допомогою Леськи, що старанно відгрібала, Семен зумів поглибити западину. Хотів уже, пригадавши улюблений бабусин вираз, під'юдити щодо артілі «Даремний труд», як раптом вістря кирки провалилося, і в світлій стіні з'явилася чорна явилася чорна пляма. Леська радісно завищала, а Сьома гмикнув і почав розширювати отвір. Як тільки це

стало можливим, смілива, нічого не скажеш, дослідниця втиснулася в дірку, а оскільки забула прикріпити на лоба ліхтарик, почала копатися в рюкзачку відразу за отвором, заважаючи Сьомі роздовбати його під себе. На відміну від Леськи, він спочатку дістав з рюкзака, напнув на голову і увімкнув ліхтарика, переправив усередину кирку, а вже потім поліз сам.

Коли очі звикли, виявилось, що світла цілком достатньо, щоб обзирнутися. Стеля печери поступово підвищувалася, і ось уже Семко міг випростатись на весь свій зріст. Природного або штучного походження печера, відразу не скажеш, та й ніколи це вияснити. Важливіше, що вона продовжується праворуч, за рогом. Пробитися вдалося, таким чином, до свого роду тамбуру або передпокою доволі просторого, як хотілося в це вірити, приміщення всередині гори. Видно, і Леська збагнула це, тому що підстрибнула, а приземлившись, заволала:
– Йес! Ура! Ура! Ура!

Сьома вибрав камінь недалеко від пролому,

сів, спираючись на кайло. Сам розуміючи, що неправий, буркнув собі під ніс, відсапуючись: «Збулася мрія ідіотки». І – голосно:

– Чому б це я так радів?

– Так, я радію! – випалила вона. – А ти, Триско, невиправний зануда і пофігіст. Та тут будь-хто на твоєму місці очманів би від щастя. Адже щойно ти був свідком, як я... або навіть ми якби разом... Свідком відкриття нікому раніше не відомої київської печери, от! Назвемо її моїм ім'ям: «Лесина печера». Або краще прізвищем, щоб і фазеру моєму було приємно – Печера Скорини. Скромно і... почесно.

– Було б що називати, Лесю. Ти тільки не кидайся на мене, уф... Але ж ти ж сама розповідала, що в Києві та під Києвом таких печер достобіса.

– А я ось шкодую, що перестрашувалася і не запросила сюди телевізійників.

– Вони б приїхали, можна подумати... Та ще й у неділю.

Леська кинула на нього неласкавий погляд,

знижала плічками, присіла навпочіпки поряд із каменем і давай знову ритися в своєму рюкзачку, примовляючи:

– Але ж цьому лиху легко зарадити... Що завгодно, а ось її ніяк не могла я забути... Є! А я що говорила? Тримай!

У різкому білому світі ліхтарика блиснула в руках у Семка невеличка, але гламурненька («Панасонік» як-не-як), відеокамера, що з нею Лесьчин батько любить побавитися на пікніках.

– А ти впевнена, що батько дозволив тобі її взяти?

– Чому ти без кінця варнякаєш під руку? Чому тобі так хочеться зіпсувати мені настрій? Папахен обіцяв подарувати мені камеру на день народження, ось я і взяла без дозволу.

– У тебе ж у листопаді, а на дворі вересень, – сам не розуміючи навіщо, вточнив юний правдолюб.

– Це деталі. Відкинь спершу монітор. От! Наводити тут, ось «зум», натискувати для

зйомки тут. Як би мені краще стати... Отак? І чи не взяти мені на плече кирку?

– Ага, типу «І ми орали»? – Сьома й собі піднявся. У колінах голосно хруснуло. Прицілився в неї камерою і скривився. – Ти краще вируби свого прожектора, засвічує...

Ліхтарика Леська вимкнула, а ось кирку, хто б сумнівався, взяла на плече. Випрямилася до меж можливого – і тепер Семену здалося, що вже у Лесьчиній спині хруснуло... Звідки цей сморід?

– Готовий? Послухай-но, Тріско, а ти впевнений, що міняєш вчасно шкарпетки? – видала на гора комплімент і знову стала в позу. – Один, два, три... Почали! Стоп. Ні, ти запитай спочатку: «Олесю Володимирівно, як вам удалося здійснити своє чудове відкриття?»

І тут на горе-репортера напав дурносміх. Ледве спромігся вимовити:

– Олесю Володимирівно... як вам удалося... зробити таке... чудове відкриття?

– От вже клоун... – зосередилася, лобика наморщила і давай торохтіти. – Щодня тисячі

клян і гостей найдавнішого руського міста проїжджають в екскурсійних автобусах набережною під горою, усередині якої ми зараз знаходимося. Багато хто з них ковзає поглядом, стомленим від усяких пам'яток, підошвою гори, але лише я, Скорина Олеся, учениця 8-го класу 253-ої школи з англійським мовним ухилом, придивилася – і побачила в цьому місці підозрілу западину. Уф... Потім я прогулялася набережною вже на своїх власних, знайшла це місце і роздивилася тут уважніше. Сьогодні мені вдалося разом з моїм товаришем з навчання Тріскуном Семеном розкопати схил гори, і ось – ми опинилися у великій печері, раніше не відомій археологічній науці. Це інтерв'ю я вирішила дати перед тим... перед початком докладного дослідження печери.

– Усе сказала?

– Ах, хіба ще це... Ну, я бачила, брехати не стану, що тут по схилах скрізь натикано табличок: і того, мовляв, не можна, і того, і оце теж суворо забороняється. Але якщо для науки – це ж можна, правда? І хіба переможців

судять? – витримала вона паузу і прошипіла.

– Тепер зроби панораму по стіні, зрозумів?

– Ну?

– А тепер, Сьомачку, я піду далі, – вона невміло перехрестилася. – А ти фільмує, не зупиняйся.

– Ти краще встань поруч. І увімкни свого налобника.

Він повертає камеру, а разом і «фару» на лобі ліворуч, ковзає світловою плямою по ділянці стіни, що раніше ховалася в темряві. Стіна як стіна. Тепер за ріг – а там, на Лесьчине щастя, насправді велика печера. Світло від пролomu сюди вже не проникає, а осоружний сморід стає просто нестерпним. У Сьоми навіть у голові від нього паморочиться, він опускає камеру, тут же приходить до тями, робить крок уперед – і білий конус від його налобника чіпляється за якісь нерівності на протилежній стіні. Він приглядається – а це одна над одною три поземні ніші з жовтими скелетами в кожній, праворуч від них стоїть височенний на зріст скелет, і

тінь від кістяного велетня ворухиться, ніби жива. Неслухняними губами Сьома кличе на поміч маму і шльопається на землю, де стояв. Камеру, втім, утримує в руках.

– Ти чого?

– Та ти сама посвіти прямо... Ні, краще не дивися... Боюся, що вам, дівчатам, взагалі не можна на таке... Чи це вагітним?

– Тріско, ти таке верзеш... – пирхає Леська. Але вже за мить пронизливо вищить. Падає прямо на Сьому, протягом кількох секунд лежить нерухомо, потім підхоплюється. – Хіба тепер дівчата непритомніють? Ой!

– У яких дівчат? Які ще непритомності? Ти просто вирішила, що на мені м'якіше сидіти, ніж на землі. Свою ж камеру мало не роздавила...

Вона регоче. Заспокоївшись, говорить:

– Коню ти педальний! Та хіба я від жаху завищала і на твої тверді кістки гепнулася? Я від радощів! Гадала я, що знайдемо ми тут павутиння і, коли поталанить, ще пару-трійку зсохлих кажанів, а тут... Та це ж і насправді

археологічна сенсація! Кінчай ночувати, підійди та зафіксуй.

І вже від стіни:

– Це ж треба, ще й з графіті!

– З чим, з чим?

– З написами!

Він освітлює і знімає видряпане біля верхньої ніші, але прочитати не може. На маленькому моніторі, в усякому разі.

– Читай сама, я зайнятий.

– «НЕ-МИ-РЯ». Ім'я бідолахи, мабуть. Цей нижче, «ПОЦЪ», з твердим знаком наприкінці. Ой, матінко моя! Він же без голови...

– Сама ж прочитала: «ПОЦ». Це ж київською говіркою означає, що нехороша людина. От йому і... – наводить камеру і налобник на скелет, що стоїть.

– Бач ти... Сам великий який – і про нього поруч і літерами більшими. «У-СИ-НЯ ХО-РО-БРЪ». Ти поглянь, а він, і справді, з вусами!

Сьома приглядається. І справді, аж на ключиці звисають із черепа сиві козацькі вуса.

– Ей, ми ж про того, у самому низу, жмурика забули! – торсає його Леська.

Він повертає камеру до ніш. Спочатку їм обом доводиться нахилитися, а потім сісти навпочіпки. Леська читає:

– «СТІЙ, ЯКО СТО...». Чорт забирай, далі обсипалося... Ой! Ти теж це чув, Сьомачку?

Тупіт недалеко. Тепер уже голосніше, і сморід теж чомусь посилювався. І раптом, немов прямо із стіни, вибігли під промені ліхтариків два сивобороді диваки. Здалися вони Сьомі старезними учасниками гуртка історичної реконструкції, – із тих, що самотужки майструють мечі та наплічники всілякі, а потім, із задоволенням, не кожному зрозумілим, періщать один одного тими мечами, та тільки не по голові.

На першому, на зріст нижчому, поблискували кольчуга і на голові сталевий округлий шолом, він направляв на Сьому страхітливого вигляду спис. Другий, трохи вищий (але все одно Лесьці заледве по плечі), мав у білій бороді та в довгих, майже як у богатиря Усині, вусищах чорні пасма,

а загострений шолом на голові тьмяно відсвічував золотом. На поясі його бовтався меч у піхвах, руки, захищені залізними рукавицями, тримали неймовірного вигляду, ніби з рогами, рушницю.

– Здавайтесь, біси наземні! – захрипів володар рябих вусищ із-за плеча старого зі списом.

Леська кинула кирку на землю і знову завищала.

– Он воно що! Дівка пищала! – промовив списоносець роздумливо – А ти, воєводо, повідав, що пацюка каменем придавило.

– Не мудрувати мені тут, Томилко! – відповів названий воєводою. – Що встав болваном? Негайно відсікай супостатів від скважні! А ви, біси, подавайте назад!

– Ні, це не археологічна поліція, – прошепотіла Леська, і не поворушившись. – Від науковців не може так смердіти.

Сьома сунув їй відеокамеру, підхопив із землі кирку і потягнув Леську за руку до дірки в стіні, звабливо сяючої денним світлом. А зась!

Списоносець Томілка відтіснив хлопця, що подався було до пролому, притулив списа до стіни, сам у пролом голову з плечима засунув і почав із шумом втягувати та випускати повітря. Його начальник прикрикнув звисока:

– Гей, Томилко! Ще отруїшся там!

Семко струсив із себе заціпеніння. Прошепотів Лесьці на вухо:

– Вони не менти. От вляпалися, так вляпалися... Дзвони 02, Лесько! А я прикриватиму!

І нічого кращого не придумавши, підхопив із землі кирку і давай розмахувати перед собою.

– Гей, отроче! – гукнув йому по-начальницьки вусань, націлюючи в живіт свою дивну рушницю. – Поклади негайно ж кайло, а то враз чумною кулею кишки тобі випущу. Буде мені тоді від князя прочуханка, та якось уже перетерплю.

– А ця рогата палиця ще й стріляє? – здивувався Сьома.

– Та ще й як стріляє «рогатка» – на дві версти б'є!

– А що – ви перевіряли хіба? – спробував він забити безумцеві баки, кирку, втім, не опускаючи.

– Тут, в печері, де ж перевіриш, ядрена воша? – засмутився вусань. – А що б'є на дві версти, так це від винахідника її, коваля Розумника, відомо, а Розумник, той брехати не став би. А ти давай, кидай своє кайло, отроче.

– Сьомачку, ми справді в..., в... сам знаєш, де ми, – заявила Леська трагічним шепотом. – Так що опусти кирку. Додзвонитися неможливо – немає покриття.

– Гей ти, дівко! Не матюкатися мені тут! А то не подивлюся на твої кіски, прикладом враз приголублю!

Вона зробила великі очі. Запитала розчулено:

– За що ж ви бочку на мене котите, дядечко? То хіба я матюкалася?

– «Немає покриття, немає покриття...». Ніби не знаєш, дівко, хто кого покриває? Та й буде тобі ще покриття, не метушися.

Леська захихикала підлесливо. На відміну від неї Сьома не зрозумів гумору – тому,

мабуть, що його вже почало діставати широке дуло, постійно і неухильно направлене йому в живіт, та ще з якоюсь чумною кулею всередині. Він зітхнув, опустив кирку і протягнув вусаню рукояткою вперед. Той поставив її до стіни відразу за списом, і Сьомі нічого не залишалося, як проводити очима інструмент, що обійшовся йому в двісті дев'яносто дев'ять кровних гривень із копійками. Тим часом на передньому плані, де стирчали з дірки задня частина і ноги списоносця, почалося ворухіння, а потім і весь Томилка перемістився знову до печери. Поросла сивим волосом фізіономія його почервоніла, і на ній з'явився ідіотично щасливий вираз.

Нетвердими ногами намагаючись пританцьовувати на місці, дідок почав виспівувати про веселі днинки, проведені в царгородських тавернах у ті ще славні часи, коли був вольний молодець. Раптом перервав пісню, затурбувався, ляснув себе по лобі та обернувся до пролomu, біля якої забув списа. Підхопив його і сів під стіною, у кількох кроках

від підлітків. Опустив голову на груди.

Воєвода посварився на Сьому залізним пальцем.

– Ось що ви створили з нашим предивним Києвом! Ви, наземні біси, загидили наше лісове повітря, і тепер воно настільки по-різному на нас, підземних киян, діє... Незрозуміло діє! Кого веселить, а кого... – махнув він рукою.
– Особливо же дух, що його із себе ваші вози без коней випускають. Премемерзенний, а міцний зело!

– Давненько я так не веселився, Кривий-Вовче, воєводо ти мій велеречивий! – підняв тут голову Томилка.

– Ти давай за парубком і дівкою слідкуй! І дивись мені! Пильнуй, ядрена воша! Вже й тим ти, списнику, завинив переді мною і великим нашим князем, що наперед мене, славного воєводи, отруєного повітря нассався.

Виголосив воєвода свою промову, і поки сенс її доходив до Сьоми, оратор сунув свою безглузду рушницю підлеглому в руки, а сам рішуче всунув голову в діру і шумно задихав.

Ліхтарик на лобі Сьоми яскраво освітив кістляву паністару злого старигана, прикриту брудною полотняною сорочкою, і ноги в штанях із матерії з узором, який до того невмисному арештантові доводилося бачити хіба що на порт'єрі в кабінеті директора школи. Проте заправлено штани було у високі чоботи, до неможливості пошарпані. Спало на думку хлопцеві, що коли зважитись і пропхнути всього дідка назовні, за ним можна б і самим вибратися. Але ж і зараз рушницю було спрямовано на нього, а палець хмільного Томилки лежав на витіювато вирізаному спуску.

– Ти теж не відразу просікаєш, про що вони говорять? – шепнула Леська, і він кивнув. – От пощастило нам отак безглуздо влетіти...

– І неприємності з того почалися, що мобільники загнулися. Ну, прямо тобі, як на початку фільму жахів! – і Сьома нервово хихикнув. – Інакше дзвякнули б тінейджери до поліції – і не стало б про що фільм знімати...

– І чому ти з собою хоч свій пневматичний не захопив?

– Дуже тут допоміг би нам мій пневматичний... Ти ніби не бачила, яке лезо в списа? Великий кухонний ніж до держака від швабри прив'язаний, ось це що.

– А я ж запросто могла узяти з сейфа татків нагородний ПСМ, той, що для генералів. Гарзд, хай не запросто, але без особливого ризику.

– Так він же в сейфі...

Зітхнула Леська і блідо посміхнулася.

– Комбінація цифр – давно вже не проблема для допитливої та кмітливої дочки. Аби лише тато не помітив. Як він лютував, коли я взяла якось його дорогоцінну пукавку погратися! Просто жах пригадати... Довелося тоді замкнутися в своїй кімнаті. А що було мені робити, ніжній, делікатній дівчинці, якщо за мною по всій нашій квартирі гасав батько із шваброю, бажаючи надати мені, як він волав, батьківське повчання? Перечекала, увечері до «Новин» висунула було носа – та де там? Схо-

валася знову, довелося заснути натщесерце.

Підступний списоносець (або списник?), розплющив одне око і чітко виговорив:

– Тепер тобі, дівко, великий волхв батьківське повчання викладе, а великий князь, той своє, подружнє.

Перезирнулися Леська з Сьомою, але не встигли обговорити цю сенсаційну заяву, тому що воєвода раптом відскочив від дірки, випрямив спину і чітким стройовим кроком попрямував у бік затриманих. Пересувався він тепер удвічі швидше, рішуче та енергійно. Зупинившись у парі кроків від Семка, прогавкав:

– Гей, отроче! Йди тепер до скважні та закладай її каменями. Хто пробив стіну, той і виправити має, ядрена воша. І без лукавства там – а то враз чумною кулею спину проб'ю, коли що!

От прив'язався з цією чумною кулею! Поплентався Сьома виконувати наказ, а за спиною:

– А ти, дівко, поклади мені на долоню свою іграшку!

Обернувся він, а там Леська, закусивши губу, прибирає камеру за спину. Помотав він головою (нічого, мовляв, не поробиш) і прийнявся, під прицілом уже помітно бадьорішого Томилки, підбирати із землі камені, грудки лесу та своїми руками закладати вихід на волю.

Із злості, напевно, Леська заговорила голосно, ніби вони тут удвох:

– Як на гріх, нічого тямущого не спадає на думку... Тріско, послухай! Ти не сильно там надсаджуйся! У понеділок кров з носу я маю бути в школі. Якщо я не напишу контрольну по математиці, папахен мало того що батл влаштує, він мені на тиждень вимкне комп. Січеш?

– Гей, дівко! – заволав воєвода. – Кінчай чаклувати, вуха вже тріщать від твоєї німецької мови!

Возився, возився Сьома, але ось настав і кінець роботі. Щоправда, світло пробивається

ще в двох місцях, проте навіщо йому рвати пупок для чужого дядька? Леська має рацію. Розпрямився, обтрусив долоні.

– Готово, пане офіцере.

Воєвода промарширував до закладеного каменями отвору, відігнав від нього Сьому, перевірів його роботу. Знову виструнчився – і як заволає:

– Усім підвестися, ядрена воша! Струнко! Полонених у середину, Томилко! – і як тільки з горем пополам вишикувалися, вийняв з піхв меч, а рушницю взяв на плече. – Пр-а-а-а-воруч! За мною до княжої палати – кроком руш!

Що ж, крокувати, так крокувати. Добре ще, що ліхтарики не відібрали. Сьома намагався запам'ятовувати дорогу, було це не складно. Довелося пірнути в той вихід великої печери, яким вбігли до неї капосні дідки, і довгенько, як йому здалося, просуватися підземним ходом. Тільки одного разу надібали розвилку, і тоді воєвода повернув праворуч. Незабаром зазвучали попереду приглушені голоси.

Розділ другий

– Стояти! – і наконечник списа уперся Сьомі в спину. Відчутно отак, хоч, слава богу, не проткнув куртку, ковбойку і футболку. – Погасить свої бісівські вогні, щоб нашого великого князя Олега Ярополчича не засліпили. А ось тепер уперед потихеньку.

Хід привів до великої печери, набагато просторішої за ту, до якої проламалися злощасні першовідкривачі цього підземелля. Леська ахнула здивовано – але ж і було від чого! З того хоч би почати, що печера освітлювалася, але чим би ви думали? Тьмяними синіми язичками полум'я, шиплячими в мідних ріжках на стіні. Посередині підземного цього залу стояв, поблискуючи залишками позолоти, справжній трон, а на ньому дрімав довговолосий і сивобородий дідок. Був він у червоній шапці з витертою околичкою блакитного хутра, в блякло-червоному

плащі, з-під якого виглядали жовті сап'янові чоботи. Перпендикулярно до трону стояли дві лави, на одній з них спав ще один старий у брудно-білому з вишивкою балахоні до п'ят, з другої, побачивши воєводу і його полонених, підхопився кривобокий сивий коротун з підстриженою борідкою. Виструнчившись перед троном, він узявся в боки, потім підніс до губ аж зелену від старості трубу, видув з неї щось неймовірно хрипке і театралью приклав долоню до вуха.

– Чу! Чи чуєш, великий княже? Славний воєвода Кривий-Вовк йде, за собою полон веде...

Тоді й стариган у балахоні підняв голову, протяжно позіхнув і ліниво імітував захват:

– Ура, свіжак! Оголошую, великий ти наш князю-государю, кінець надзвичайного поста.

Шумно облизнувся, це проголосивши, а той, з трубою, коротко вклонився йому:

– Дай мені закінчити, великий волхве Обаяне! ...За собою полон веде. Радіє воєвода, душа його весело грає, тому що своєму

великому князеві догоджає. От!

Тут Леська ахнула знову – побачила, напевно, картинки на стіні за тронем. «Слухала краще б, про що лопочуть», – подумав сумно Семко.

А той, на троні – керівник тутешній, схоже – почесався, позіхнув, потягнувся, знову позіхнув. Промовив ліниво:

– Усі чомусь у тебе, глашатаю ти мій гугнявий, весело грають. Які вже тут у нас веселощі? Які грища? Шахи, й ті підгнили. І чорна королева зникла. Ну, куди можна було подіти чорну королеву, га?

– Ну, пробач мені, великий княже. З тієї пори, як ти заточив придворного скомороха, а його обов'язки поклав на мене негідного, роблю, що можу. Другий вже тиждень працюю на обох посадах відразу, рук не покладаючи.

– І язик уже на плечі в нашого Хитруна, – посміхнувся старий у балахоні, названий, здається, волхвом. Цього разу Сьома роздивився, що він не має ні вусів, ані бороди, на зморщеному обличчі тижнева щетина, а довге волосся сплетене в дрібні кіски. На

шиї висить крихітний дівчачий мобільник, червоний, оправлений в срібло.

Князь тим часом обом, волхвові та глашатаю Хитруну, висловив своє князівське незадоволення і пояснив:

– ...понеже перебили мені сон. Такий чудовий сон... Нібито всі мої дружини та наложниці ще живі, а кохана моя Миленочка ну до чого ж до мене добра, до чого ж привітна! Кульбабочка моя пухнастенька...

Леська знову ахнула, тепер уже біс його знає чому, а волхв вдивився туди, де полонені та старечий конвой стояли собі в темному проході, і гаркнув:

– Здається, пророчий сон твій, великий государю! Хвала Велесові всемогутньому! Слава нашому хороброму воєводі Кривому-Вовку! Слово воєводі!

Воєвода Кривий-Вовк виступив вперед і низько вклонився князеві.

– Усемилоствий великий княже! Пильністю моєю невсипущою і умінням військовим захоплено в полон двох зловмисників із

наземних жителів. Злохитро проникли вони до твоїх володінь, підступно пробивши скважню в стіні дальньої Вусининої печери. Силкувалися супостати кинути нас із Томилкою на землю свистом своїм звіриним, та ми їхньому злоумію не піддалися. Повергаю цих, ядрена воша, лиходіїв під суд твій справедливий!

Проте довелося воєводі поводитися, перш ніж за допомогою Томилки та глашатая вдалося йому поставити полонених на коліна перед троном. Під час цієї метушні Семко примітив, що списник, звільняючи собі руки, поклав не лише свій спис, але й камеру на лаву. А князь запитав роздумливо:

– Судити? І чом би не судити, особливо якщо справедливо? Чи все-таки спершу спробувати мені сон додивитися?

Тут волхв обережно підходить до князя, говорить на вухо, та так голосно, що усі розчули:

– Великий государю, чи дозволиш мені слово зустрічне мовити? Он той, з косами і з колечком у носі – дівка, не інакше!

– Той, з косами? А мені, Обаяне, привиділося здалеку, що печеніг. Звідки, думаю, взявся? Очі бо в мене вже не ті, мужі. А нумо, Томилко, підведи його ближче, – підводиться з трону, розглядає Леську зблизька. Бурмоче. – А точно дівка. У штанях чоловічих. Смердить чортзначим, провітрити б її спочатку... Голубонько, а подружку ти не привела?

Леська взялася у боки :

– Чому це ви, шановний, зітхаєте, як паротяг? І навіщо вам, дідусю, моя подружка знадобилася?

– Воєводо, ростудить твою матір! – гаркнув печерний князь, дивлячись повз неї. – Та я тебе, Кривий-Вовче, у рядові дружинники розжалую! Як ти посмів поставити полонених переді мною, рук їм наперед не зв'язавши? Ця ось, з кісками, вона ж кинеться і очі мої світлі запросто нігтями вийме!

– А ось і видряпаю, запросто!

Тут воєвода виступив вперед, вклонився низько:

– Надіє-государю, змилуйся! У дозорі з нами

вірвовок не знайшлося!

Проте в цій печері вірвовки знайшлися, і вже за кілька хвилин воєвода, що прямо-таки впрів від старанності, допоміг Томилці зв'язати Лесьці руки. І не передихнувши, прийнялися вони за Семка, зв'язавши йому в пориві все тієї ж службової старанності не лише руки, а й ноги, заразом вправно обнишпорили кішені. Потім знову поставили на коліна. Покосився Сьома на подругу – а вона зі зв'язаними руками виглядає розгубленою якоюсь. Це було абсолютно на Леську не схоже, і Сьома повагався, перш ніж все-таки насмілився м'яко їй докорити:

– І чом би тобі, Лесю, спочатку не подумати, а потім вже у батл кидатися? І щось я ніяк не зрозумію, чим це тебе старпер у мантиї так дістав.

– Так-таки вже і не просікаєш, чим дістав?
– Відповіла вона з люттю, яка здивувала його.
– Такий уже ти в матусі своїй виріс дебільний? Чи стьобаєшся, хіба?

– Частково просік, звичайно, – довелось

йому визнати. – Але хіба його спікання для тебе не фіолетове?

– Само собою, до лампочки, – тут же погодилася вона. – До того ж я сюди не на тусу збиралася.

– От цвірінькають між собою, а ні слова не розберу, – зазначив князь добродушно. – А чи не злодійські це розмови?

Тоді воєвода прикрикнув по-начальницьки:

– Гей ви, нечеми! Заткніться, поки вас брудними кляпами не заткнули.

– А чисту ганчірочку – де я вам візьму? – обурився списник і почав шукати в себе за пазухою і за обшлагом.

– Тебе, ядрена воша, хіба запитували? Ось так... А ви, нечеми, підлітки-переростки, запам'ятайте назавжди. Коли великий князь віщає, рот свій маєте на замку тримати та за князівськими вустами стежити старанно і усе, що з них вилітає, зберігати в серці своєму. А якщо я від вас ще слово невлад почую, то дrevком списа отримаєте по відповідних місцях. Зрозуміли?

– По яких таких місцях, пане офіцере?

Воєводу, тобто, – здивувався Сьома. – Не зрозумів я.

– А по тих, якими розумієте отак хріново. Тобі по лобі, а дівці по дупі.

– Феміністок на вас немає! – підкинулась Леська.

І тут же представилося Сьомі, як група FEMEN, осліплюючи голими бюстами, насувається з трьох сторін на опупілих стариганів, розмахує плакатами, а на них: «Руки геть від дослідників печер!»! Але ці дідки, мабуть, і поняття не мали про бойових дівчат. Одного тільки й досягла Леська своєю загрозою, що Томилка замахнувся на неї держакком списа:

– Вгамуйся, нарешті! Ну, ніби дівка-полениця воскресла на нашу голову...

– Тихо, ви всі! Князь-государ думати бажає!
– піддесливо вигукнув волхв.

Придивився Семко – адже печерний самозваний князь і справді застиг на своєму незручному стільці, очі заплющивши та кістлявим кулачком підборіддя підперши.

Чи очі у Сьоми звикли, чи з підлоги йому було видніше, але він розгледів цього разу, що до уламка правої передньої ніжки трону віршовками прив'язано березове поліно. Мовчання в печері ще тривало, і Семен почав нишком роздивлятися картинки на стіні, уже поціновані Леською (згадалося йому слово «фрески» – або це наскельний живопис?). Праворуч від жалюгідного трону було намальовано змія з червоною головою і червоними ж малими крильцями, він стояв на хвості, а по ліву руку від нього – вершника з мечем. У бойового коня налічив Сьома не менше семи ніг, а ось броня і озброєння вершника було зображено з безперечним знанням справи. Прямо по барвному шару видряпано великі, кожна літера з лікоть заввишки, написи, але прочитати їх йому не вдалося. Запитав тихенько в Леськи. А вона пошепки:

– Ліворуч – бог Велес, праворуч – Перун.
Класно тут, правда?

Класно їй тут? – трохи не задихнувся він від гніву. Під праве коліно йому підсунулась

якась м'яка погань, а із зв'язаними руками не відчистишся. Ліве, те муляє тверда кісточка, від вишні, мабуть. А коли він непомітно переніс коліно убік, то потрапив на гострий камінчик. Заспокоївшись, подумав, що їм, йому й Лесьці, якщо вже дісталися сюди, варто придивлятися до усього уважніше, а коли поталанить, то й камеру по-тихому повернути та фільмувати нею. Інакше хто ж їм повірить? Повернувся знову до картинок. Про Велеса він нічого не пам'ятав, а про Перуна застрягло чомусь у пам'яті, що був той богом дружинної верхівки. У невірному, миготливому світлі газових ріжків фігури богів, намальовані на нерівній стіні, здавалися живими, ворушилися... Так, це класно, Леська має рацію. Ось тільки звідки тут взялися газові ріжки?

Пролунав сухий старечий кашель. Це самозваний князь виходив із розумового процесу. Відкашлявшись, розчесав він собі пальцями бороду. Знову відкашлявся.

– Вибір переді мною, волхви та бояри, непростий. Одружуватися або судити?

Спочатку судити, а потім одружуватися, або спочатку одружуватися, а потім уже судити? Ох, немовби в каламутну воду дивлюся...

– Одружуйся, надіє-государю! – улесливо запропонував воєвода Кривий-Вовк і потер, задоволення передчуваючи, руки. – Ножі наточимо. Томилка і Хитрун з льоху бочку пива викотять, та й на веселе на весіллячко!

– Тобто з ким одружуватись? – грізно запитала Леська.

– Ех, вам би тільки на весіллі погу... – почав було князь – і раптом зморщився, ніби заплакати зібрався. – Та що там знову таке, о Веле-се всемогутній!

А це Леська з пов'язаними руками підбігла прямо до трону, вже розкрила рота, але його вправно запечатав брудною хусткою Томилка, що встиг перехопити дівчисько. Загальними зусиллями воєвода, дружинник і глашатай зв'язали бунтівниці ноги та уклали бідну навznak на підлогу перед лівою лавою, а так само точно впакованого Сьому – ниць перед правою.

Тепер і зовсім мало що залишилося хлопцеві для розгляду: перед носом – сміття на давно не метеній підлозі, а якщо праворуч повернути голову – там Леська лежить, і над нею нижня частина тіла глашатая. Той всівся на лаву, а одну ногу невимушено поставив на Лесьчин запалий живіт. Придивився Сьома – а в глашатая під поясом на ремінцях чого тільки не висить? Кресало, ніжик, залишок кістяного гребеня, ложка, ключ... Ось у нього, негідника, мабуть, і вірьовки знайшлися! Мимо протупали високі шнуровані чоботи – це воєвода промарширував до трону. І голос його :

– Уф... Дозволь доповісти, надіє-государю. Полонених умиротворено, тепер вислухують слова твої тихо-мирно.

– Гаразд, воєводо. Я, щоправда, ледве нитку розмови не втратив. Ага, таким чином... Я, поки ви, мужі, з полоном вовтузилися, вже ухвалив рішення: спершу судити, а потім уже й вирішувати, чи одружуватися мені. Тільки покличете сюди Копита-літописця, праведний

мій вирок записувати. І нехай з собою «Руську правду» прихопить.

Тепер Томилка човгає своїми солдатськими чоботами. Якщо вони такі древні, то де сучасне взуття беруть? Голос волхва Обаяна, дуже, видно, розчарованого:

– Після твого праведного суду, князю-государю, вже нема з ким, мабуть, буде й одружуватися тобі.

– Ти тільки подивися на них, о всемогутній Перуне! Їм обов'язково треба, щоб їхній князь знову одружився! Хіба мало, бог Перун свідок, я одружувався за своє життя? Я, звичайно, не зміг би прогодувати вісімсот жінок відразу, як окаянный Володимир, праведної нашої та святої Русі губитель, але бувало й зі мною таке, що утримував сім законних дружин і з півсотні наложниць. Та я й зараз чоловік у розквіті літ і одружуватися зовсім не проти. Але ж не з першою-ліпшою дівицею! Ви тільки подивіться на оце нещастя, яке ви мені підсовуєте. Адже ні з очей, ні з плечей, ти вже пробач мені, о щедра тілесами Мокоше!

Тут вже Семко не витримав:

– Ей, літня ви людино, прохолонути б вам, а? Хіба можна таке говорити про дівчинку, та ще в її присутності?

Старигани в печері немов завмерли від такої його зухвалості. І навіть князь їх, видно, сторопів, тому що відповів далеко не відразу, не Сьомі зовсім, та ще й запитанням на запитання:

– А чому ви, мужі, цьому зухвалому молодикові рота не законопатили?

Чутно було, як князь притупнув. Воєвода Кривий-Вовк без зволікання роздобув огидно брудну ганчірку і почав ліквідувати упущення власноруч, примовляючи:

– Хе-хе, теж мені підкаблучник знайшовся!

Зле тут було Семену, хоч він і чинив опір, як міг. А тут ще старигани сміються та під'юджують. Князь висловив єхидне припущення, що він дівчатник або ж холоп сімейства дівки, а глашатай, той вибухнув віршами пронизливо:

– Коли одружиться він, люде, жінка його

бити буде! Ось!

Але найбільше не сподобалося Сьомі (можливо, і тому, що кляпом уже давився), як відгукнувся на витівку глашатая верховний волхв, людина, що тут владу має.

– Ти про що це, очманів, чи що? – і облизнувся знову шумно так, з осоружним прицмокуванням. – Бреши, Хитруне, та не забріхуйся!

А там і князівський голос підтвердив добродушно:

– Так, правильно. Що-що, а одруження молодикові не загрожує, хе-хе. А я тут, мужі, пригадав, що у мене вже була одна така худесенька. Росиця на ім'я. Чи не Росиця? Та бог із ним, з ім'ям. Та, хоч і худенька, зате красуня писана була, інакше її до мене не привели б – чи ти чув, воєводо? Чув, говориш? Тоді мотай собі на вуса! Так от, інші дружини як почали її загодовувати ячною кашею з олією, аж за вухами в бідної лящить. І через пару місяців виглядала вона вже цілком пристойно, ніби по подушці в тих, що треба, місцях підкладала. Тільки цій ось дошці

– де я їй щодня візьму ячну кашу з добрим коров'ячим маслом?

Тут голос волхва знову:

– А якщо, князю-государю, і цю худорляву все ж таки відгодувати? Нашою соломахою, тільки більше засовувати – і силоміць, як гусей годують до святкового столу. А, царю-государю?

– Відчепися, волхве! Бажаю я судити – і буду. Тільки так!

Тут виникли, посилилися і замовкли звуки кроків. Хтось прочовгав до трону, піднявши клуби пилу. Сьома міг розглянути зараз тільки ноги прибулого, взуті в немисливо заношені капці. Той топтався на місці і без кінця кланявся, поки князь лаяв його за запізнення. Потім і голос незнайомця проскрипів:

– О великий княже! Пробач, якщо неумисно забарився явитися на твій заклик. Якраз мислив я про твої славні діяння, і як би їх ще вправніше та точніше записати до нашого літопису.

– «Мислив я, мислив я»... Можна подумати!

Опух єси від сну, від безпробудного. Сідай ось на лаву, перебувай у готовності. Глашатаю! Хитруне, не спи!

Тепер глашатай з кректанням піднявся з лівої лави, переступив через пов'язану Леську і підняв сурму. Сьома, ніби йому більше робити нічого, вступився в заповищену, обірвану ганчірку, до сурми прикріплену. На ній вишито збляклого від часу тризубця. Так вони бандерівці, треба ж! Тут почався рух праворуч від нього, і він повернув туди голову. Хитрун протрубив, нарешті.

– Слухай, весь підземний Київ-град та усі, кому це відати належить! Великий князь Олег Ярополчич починає праведний свій суд, нехай усяк його почути прибіжить!

А праворуч літописець сідає на лаву, і як з жахом переконався Семко, худосочний зад його, обтягнутий чимось подібним до ряси, опускається якраз на камеру з відкинутим екраном. Сьома в паніці мукає. Безрезультатно. Лунає легкий тріск. Кістявий зад підводиться, під ним з'являється кисть з довгими

жовтими пальцями, намагає на лаві уламки, крадькома зіштовхує їх на підлогу. Потім нога в рваному капці засовує тлінні останки відеокамери «Панасоник» під лаву.

– Що це було, волхви та бояри?

– Схоже, що щур кістку перекусив, надіє-государю.

Після воєводи й глашатай Хитрун вставив слівце:

– А мені думається, великий княже, що це наш літописець великого гнойового жука задом роздавив.

Раптом усвідомлює Сьома, що легко розрізняє цих дідуганів за голосами, просто рідні йому стали! З безсилою злістю спостерігає, як руки все ще безголового для нього літописця кладуть на коліно аркуш паперу, на вигляд обгорткового, з поясу знімають чорнильницю, відкривають її та ставлять на лаву, а в правиці виникає гусяче перо. З появою на світ паперу в задушливому коктейлі смороду, що стояв в печері, прорізується новий запах, теж неприємний, Сьома примружується, вдивляючись. Та це

ж пергамен – і не зовсім чистий. Ніби напис. «ОДЕСА МАМА». Нічого собі було теля! Про що там знову воєвода?

– Народ зібрався, князю-государю! Скоморох на ланцюзі в темниці, раб на поварні соломаху варить. Та йому, Гансові, і не личить на твоєму суді перебувати, німоті поганій.

– Так тому й бути. Ага. Народ – на місці. Обвинувачені – на місці. Суддя – теж присутній, ось тільки меча в руці не має.

– А он він, князю-государю, твій меч – у піхвах.

Це волхв Обаян, і тихіше, ніж зазвичай.

– Це ж треба... Суддя – на місці. Можна й починати. Давай, воєводо, повтори суду, чим полонені завинили.

– Отож виламали скважню в стіні Вусининої печери, підкопалися, яко таті нічні, під твоє володіння, надіє-государю. Намірялися пограбувати твої скарби, не інакше.

Леська замукала і почала звиватися, ніби тюлень. Заперечує, треба думати. Сьома

вирішив її підтримати. Голос князя:

– А з чого б це їм, татям, тако біснуватися?

– Виправдатися бажають, царю-государю. А ти звелів би для початку кляп вийняти з отрока – прозвучала розумна рада голосом волхва. – Знаємо ми тебе: ти негайно ж, не зволікаючи анітрохи, мудрий свій і праведний вирок проречеш – ось і суду кінець. А у нас, у вірних твоїх підданих, розваг тут, у підземному світі, замало. Князю-государю, змилуйся!

І негайно з усіх боків мало не хором:

– Надіє-государю, змилуйся! Милостивий княже, змилуйся!

– Хай буде по-вашому, вірні ви мої волхви та бояри! Томилко, дій. І постав отрока на ноги, мабуть.

Відсапавшись, Семко не утримався, докорив списникові:

– Ну і ригаловку ж ви мені до рота запхнули!

– Ми? А скільки нас? – і почав водити брудним пальцем перед носом у Сьоми. – Чи в очах у тебе двоїться? Дурненький він, милостивий княже, давайте вже краще дівку розкупоримо.

– Не мудрувати мені тут! – гаркнув воєвода.
– Бач, який любитель розкупорювати знайшовся! Нехай юнак говорить. А якщо дурень, такий для нас ще забавнішим буде.

– Отак і зробимо!

– На себе б подивилися, – заявив Сьома. – Перше. За яким правом ви нас судите? Ми громадяни України.

– А ти і дійсно дурнуватий, хлопче. Якщо ви з дівкою забрели на мою землю, так кому ж, як не мені, вас судити? А судити я буду за нашими законами, за «Руською правдою». Тобі що ж – правда не подобається?

Піддані схвально переглядаються, сміються, ляскають в долоні.

– Он як... У вас на суді, я так зрозумів, є обвинувач, а ось чому немає захисника?

– Захисник – який ще захисник? – здивувався князь. – Навіщо тобі оний?

– У наших судах захисники, вони обов'язково... – почав невпевнено Сьома, проте тут же підбадьорився. – Щоб обвинувачених на суді захищати, ось навіщо! Прокурор звинувачує

людину перед суддею, адвокат, навпаки, захищає його.

– Дозволь мені, надіє-государю... Там у вас захисник хіба безумний, – тут Кривий-Вовк покрутив пальцем біля скроні, – що з доброї волі та безнадійно наважується перечити судді?

Семенко не став брехати:

– О! Це розумні люди і здорово заробляють. Бо звинувачувані добре платять їм за захист.

– Тоді про яку справедливість вашого суду ти говориш, нещасний?! – вигукнув воєвода.

– Адже у вас багатий може більше заплатити захисникові, щоб він вправно обдурих суддю та з чорного зробив біле!

За спиною в Сьоми Томилка засміявся радісно і заплескав в долоні.

– Тихо, волхви мої та бояри! А мені ось що спало на думку. Навіщо нам тут захисник, якщо мій суд праведний і мудрий? Хіба моєї князівської совісті недостатньо, щоб звинувачуваного злочинця було засуджено по правді?

Піддані почали схвально переглядатися,

сміятися і ляскати в долоні. Ніби в театрі! Князь підняв меч, а коли галас поступово вгамувався, підвівся з трону і вдивився, усміхаючись, у Семена. Тут вискочив між ними глашатай, він же скоморох – і пронизливо:

– Чому мовчиш, брехливий татю? Чи довго великому князеві ще чекати?

– А чого мені говорити?

– Давай відбріхуйся, ось чого, – буркнув князь. – Змушуєш мій народ очікувати на себе.

Несподівано Томилка відштовхнув плечем глашатая, підскочив до Сьоми, показав, щоб підставив йому вухо, і гучним, на всю печеру, шепотом ну радити:

– Тебе звинуватив славний наш воєвода в тому, що ти прокопував вхід до Вусининої печери, аби князівські скарби пограбувати. А ти відповідай: «Знати нічого не знаю, відати не відаю. Гуляв я з дівцею біля гори, і сам не знаю, як всередині гори опинився. Напевно, Змій-Горинич на своїх крилах нас заніс». Наприкінці ж обов'язково: «Милостивий княже, змилуйся над нами! Наді мною, як тебе

там, і над дурною гускою, моєю супутницею». Зрозумів?

Замукала Леська і ну знову перекочуватися підлогою. Покосився на неї Сьома, поміркував-поміркував, та й говорить:

– Милостивий княже, змилуйся над нами! Дозволь, прошу, не мені за нас обох виправдовуватися, а ось їй, учениці 8-го класу 253-ої школи Скорині Олесі. Вона у нас відмінниця ганебна... тобто повна відмінниця. Навіть у компі краще за мене січе. А в історії – не гірше за нашу училку, – і, поміркувавши ще трохи, додав. – У моєму проханні прошу не відмовити.

– А він уже точно подкаблучник, хе-хе, – зазначив волхв Обаян. – До речі, давно хотів запитати. Ти, великий княже, і ви, мужі, чи не бачив хто з вас мого священного ножа? Ну, можливо, у незвичайному якому місці...

– Коли вже бавитися, волхви мої та бояри, так бавитися! Ослобони їй рота, Томилко. Нехай краще я постраждаю від своєї нескінченної доброти, але підданих потішу.

На ногах, позбавлена кляпу і гарненько прикрашена сухим кленовим листком, курячою пір'їнкою та десятком соломинок, застряглими у волоссі, Леська не дала собі часу заспокоїтися:

– Та я вас... Стартерів довбаних... Тобто старперів... Якби... Всемилоствий княже! Не вели голови рубити, вели слово мовити!

– Та мов, дівко, своє слово, не томи! Дозволено вже тобі.

– Так... Жодний Змій-Горинич нас сюди не заносив. Я не заперечую, що ми розкопали западину на горі та увійшли до печери. Проте зовсім не для того, щоб красти. Я хотіла зробити відкриття в науці – і зробила його. Я відкрила вас, невідому науці київську цивілізацію підземних дідків-боровичків.

– Бач яка! – здивувався князь неприємно.
– Відкрила вона нас... Хіба не варто було б, дівко, спершу запитати в людей, чи бажають вони, щоб їх відкривали?

Тут би промовчати Семкові, а він не втримав язика:

– І чом би це Колумб не запитував такого в індіанців?

– Тому що він думав, що приплив до Індії, ти, двієчнику.

Не встиг навіть образитися він на «двієчника», тому що відкрилася перед ним можливість споглядати верхню частину Копита-літописця, коли вискочив той у простір між полоненими і князем. І нічого особливого: бліда шкіра довгого сумовитого обличчя, побіліла від старості борода віником, сиве волосся ріденьке, проте до плечей, на голові чорна шапка, а за вухом гусяче перо. Одне око каре, друге блакитне, обидва горять. Кричить у люті:

– Відкрили вони нас! Яка безумна зарозумілість, о Велесе превеликий! Це ми їх, тарганів наземних, кожного разу на поверхні наново відкриваємо!

– Нишкни, літописцю! – проревів Кривий-Вовк і наполовину вихопив меч із піхв.

– Це ж треба... Ач як розпалився, миршавець, що й голову на пласі не боїться втра-

тити, смертельну заповідь порушивши, – із-за спини Семка відгукнувся списник скоріше шанобливо.

А Хитрун пропищав:

– Вимовив язик заборонену річ – лети, вся голова, з пліч!

Завмерли печерні жителі, і навіть князь їх самозваний на своєму троні. Сьома раптом зрозумів, що суд перестав стариганів розважати, бо сталося щось надзвичайне. Обтяжливе мовчання порушив Копитолітописець. Підмітаючи борідкою підлогу, він підповз на колінах до трону і витягнув голову. Помовчавши, промовив жалісним тенорком:

– Милостивий княже, змилуйся наді мною, завзятим! Але ж розсердили мене ці прибульці порожньою похвальбою. Покірної голови й меч не бере, княже!

Князь, спохмурнівши, подивився здивовано на свій меч, ніби вперше його побачив, потім коротко розмахнувся і під Лесьчине дзвінке «Ай!» опустил на шию літописця, в останню мить повернувши лезо плиском. Нещасний

Копито ткнувся носом у підлогу, полежав трохи й відповз. Нарешті, подав голос воєвода Кривий-Вовк:

– Порушено давню заповідь. Хіба за нашим законом не належить перервати суд? Що ж ти мовчиш, верховний волхве?

– Та вже, нічого не поробиш, – понуро відгукнувся князь. Повторно, цього разу з незадоволенням, оглянув свій іржавий меч і натягнув на нього піхви. – Верховний волхве, Обаяне! Скажи своє жрецьке слово.

Обаян вийшов уперед і став перед тронем, похиливши голову. Так, не підводячи її, й розпочав свою промову.

– А ви чи розумієте, друзі мої, для чого колись придумані були ці страшні заповіді? Та для того, щоб хоч би в розмовах тільки, а якщо вдасться, і в думках, ми залишалися колишніми, щоб продовжували жити по-старому, як жили до нещастя, через яке довелось нам сховатися в печері. А тепер це навіть ще більш необхідно – адже світ нагорі змінився незмірно, і з кожним роком зміни

все прискорюються! Взяти той же Київ. Здавалося б, як відбудували його суцільно з цегли, чому б надалі місту мінятися? Проте хоч би на вивіски подивитися: спершу тільки польські, потім тільки російські з ятями, потім українською мовою і російською без ятів, був час, коли тільки німецьким наріччям, знову російські без ятів, а тепер уже сам Велес не зможе пояснити, чому не тільки українською, а ще й якоюсь заморською... Та від такої нескінченної чехарди голова в печерного жителя пухне! Тому тільки в незмінності нашого древнього побуту, у ретельному збереженні колишніх звичаїв і порядків – єдиний для нас порятунок!

– Це ти на мій каптанець натякаєш, так? – і князь, посміхаючись, розсунув поли плаща, а під ним – дуже поношений малиновий піджак. – На той, що я його з Гудила зняв? Зате який зручний! І всяку дрібницю є куди розкласти.

– Та хіба в дрібницях цих справа? Носи собі на здоров'я, Олеже ти наш Ярополчичу, якщо до вподоби тобі. Мені теж, коли ноги геть

розпухнули, довелося казна-що натягнути.
– і волхв виставив з-під подолу ногу в пошарпаному кросівку богатирського розміру.
– Головне, щоб усередині ми залишалися, якими були. Щоб усе найважливіше в душах наших залишалось тим самим – боги, право і звичаї, забави та мрії наші.

– Добре, ох, добре ти сказав, – промовив воєвода. – Інакше не витримаємо, очманіємо ... А ти тепер диво твори, як годиться, Обаяне!

– Куди подінуся? Адже інакше не розсіяти небезпеку, навислу над нами, коли було порушено страшну клятву. Як усім вам відомо, ми, волхви, чудодіємо трояко – перевертництвом, ворожінням, ще манюю. Я міг би перекинути цього повзуна-літописця на мишу або тебе, хоробрий наш воєвода, на лютого звіра.

– І чом би це кожного разу саме мене? – буркнув Кривий-Вовк.

– ...проте надто вже багато здоров'я воно у мене віднімає, це перетворення, адже

доведеться потім вам ще й людську подобу повертати! Ворожіння не годиться: адже для того, щоб переконатися, що ворожив я, як завжди, безпомилково, ніби стрілою в самісіньку середину поцілів, потрібний час. Залишається...

– Мана! – гаркнув Томилка і озирнувся на свого воєводу винувато. – Просимо! Просимо!

– Просимо! Просимо! – пролунало тут із усіх боків, і князь кивнув прихильно.

– Тоді чи згодні ви, – з цими словами підняв голову волхв і блиснув очима, – знову пережити останні наші таємні збори перед тим, як спустилися ми в печеру? Повернутися в той час, коли не обтяжували нашу совість жахливі злочини?

– Згодні, великий волхве! Згодні ми!

– Тоді оживи для цього княгиню Гуннхільд Ейриківну, поважну матінку нашого милостивого князя, – пролунало з підлоги прохання Копита-літописця.

– Е-е-е, погано у тебе з головою, Копито, – зауважив верховний волхв. – Бо матінки на-

шого великого князя не було на тому віче, а побажав бути присутнім сам князь Олег, тоді малолітній, і привела його таємно годувальниця Забава.

– Так оживи добру мою Забаву, Обаяне, будь другом, – попросив князь. – Дуже б мені хотілося знову її побачити гарною здоровою молодницею.

І помітив тут Сьома, який не все зрозумів з цієї розмови, що Кривий-Вовк ні сіло, ні впало підкручує свого довгого рябого вуса.

Верховний волхв тим часом підійшов до Леськи і відтіснив її до самої лави. Порився лівою рукою в рукаві правої, а потім зробив цією ж рукою рух, ніби пливе брасом. Усі тут же подалися подалі, до стін печери, і Сьома за компанію, а князь відсахнувся в своєму кріслі. Тоді змахнув Обаян своїм правим широким рукавом, і тільки відкрила Леська рота, щоб обуритися, як її накрила хмарка дрібно розтертих сухих трав.

– Мовчи! Сюди дивися! – промовив жрець суворо і почав мотати прямо перед носом у

Леськи дамським мобільником на шнурку. Дівчинка витріщилася здивовано на сяюче срібло окантовки, ще трохи подивилася, а потім заплющила очі, опустила голову... І здалося Сьомі, що вона зменшилася на зріст, неначе роздалася в грудях і стегнах, ліхтарик-налобник перетворився на вишиту сріблом налобну пов'язку, а обличчя Лесьчине, те вже точно змінилося. Раптом, неспізнано повнощока, розплющила вона вже інші, великі сині очі та заговорила співучим, не своїм голосом:

– Як утішно мені тут, на лісовій стежині, як солодко дихається у благовонному лісовому повітрі! Маленький Олежик втомився і рюмсає, але якщо йду правильно, то й дорозі скоро кінець...

Видіння перше

Віче над вічним Славутичем

Йес! Вибралася-таки на волю, і як чудово знову вдихнути на повні груди свіжого, чистого повітря! Але чи вона це, Леся Скорина, і чи це їй належать оці великі, тремтячі на ходу перса та все міцно збите тіло, ці босі червоні ноги, що впевнено і безбоязно несуть її лісовою стежиною? Її страх, її гнів на безсовісних підземних жителів і навіть докори совісті (бо підставила, того не бажаючи, простака, вірного приятеля Тріску), поступово розчинялися в чужій свідомості, і вже навіть не дивувало її, що на поверхні опинившись, не тікає стрімголов на станцію метро, а навіщось знову дереться на ту ж гору.

І ще ця маленька ручка в її руці. Тепле почуття турботи та гордості охопило годувальницю: хай не її це дитина, але нею, нещасливою Забавою, вигодувана і випестувана. Згори

кинула вона погляд на малого княжича, який з басовитим гудінням шкандибав поруч, і зрозуміла, що він не вередує, що їй справді втопився на підйомі. Адже все його життя мати, княгиня Гуннхільд Ейриківна, криється з ним по підвалах і стодолах нужденних подільських дворів, бо переховують її вдови дружинників її чоловіка, покійного великого князя Ярополка Святославича, зрадницьки вбитого молодшим братом, нинішнім великим князем київським Володимиром. Слабкий і малий, білявий княжич не виглядає на свої вісім років, але їй за те дякувати богам, що зберегли його Забава з княгинею живим і більш-менш здоровим.

– Гаразд, Олежку, відпочинемо. Онде сядемо, на пагорбі.

– Правильно іменуй, служнице, – буркнув він.

– Ти подивися спершу, Хельже Ярополчичу, куди сідаєш, а то відразу штанці забрудниш.

Та вже, послухається він! Адже тепер усе навколо його іграшки – і вертляві коники, і

метелики різноманітні, і жук-гнойовик, що перекочує свою кульку через стежинку. А на лань, застиглу за кущами, щоб на людей подивитися, вона сама йому тихенько пальцем вказала: коли ще тепер доведеться бідному таку красуню побачити?

Сама ж Забава все поглядала то на Дніпро-Славутич, то на Поділ, з якого вони з малим прийшли. На Дніпро нескінченно можна милуватися, особливо зараз, коли грають на нім білуги. Ось цікаво, чому це кожного разу, коли вона отак придивляється до сірої стрічки Дніпра, там починають пустувати ці величезні риби? Чому ніколи не довелося їй побачити, як плещуться дніпровські русалки, про яких так багато чула? І все одно краще вона зараз на Дніпро стане поглядати, а не на Поділ, що його їй видно звідси не повнотою. Не до вподоби їй збитий з колод, темний Поділ, передмістя-слуга, передмістя-крамар, обслуга вічного красеня Верхнього міста, багатьма так запросто і званого загальним ім'ям Києва. Але їй те було їй приємно, що лісиста верхівка гори

закрила Верхнє місто, його розписні тереми, серед яких пізнала вона любов і материнство, де втратила вона усе, що мала – чоловіка, власну дитину, домівку. І ще не хотіла вона, Забава, знову переживати почуття ненависті, що не дає їй дихати кожного разу, як бачить вона високий розписний терем великого князя Володимира. З ненавистю в серці важко виховувати дитину, тим більше чужу, не свою.

– Відпочив, Олежку? Час уже нам.

– Ще трішки, Забаво.

– Треба, Хельже Ярополчичу, на тебе люди очікують.

Зітхає княжич тяжко, затискає жука в кулачку і зводиться на ноги. Жук сердито скрипить і щипається, мабуть, але хлоп'я терпить.

А ось і не помилилася вона дорогою. Тому що з куців напереріз виступає воїн у плоскому, як половина шкаралупи, шоломі й у стьобаному нагруднику замість кольчуги. Обличчя його, юне, зосереджене, здається

молодиці неважливо знайомим. Спис убік відставляє і запитує баском:

– Ясак?

– Віра свята.

– Ти – хіба княгиня Гунн... хіль... хільда? – це вже здивованим шепотом.

– Я – Забава-годувальниця, посол від княгині Гуннхільд Ейриківни – так само, пошепки, відповідає вона.

– А я Томилка-списник, – це вже услід їм прошелестіло.

Змовники зібралися на галявині-западині на вершині гори, точніше на схилі її, від придніпровської дороги протилежному. Чоловік тридцять, лише чоловіки, міщани та дружинники, вже червонолиці, віє від них перегаром. Посередині кілька баклаг із пивом, турів ріг для кругового питва в срібній оковці, два великі короби, плетені з лубу. В одному, судячи із смачного запаху, квашена капуста з моченими яблучками, з іншого, з відкритою кришкою, виглядають пироги. Для чужого цікавого ока зійшлися мужі святкувати, а

якщо запитає випадковий перехожий, що саме, знайдеться в них і відповідь. Забаві вона байдужа. Тому що боїться годувальниця – за Олежку, за нещасну княгиню і за себе: має відбутися зміна в долі, а вона давно вже облишила сподівання на що-небудь краще в майбутньому. Забава зробила загальний уклін, і малий, як учила його, легко нахилив голову.

– Чи здорова велика княгиня? – занепокоївся вродливий сивий чоловік в одязі волхва, що сидів на кращому місці. Верховний волхв київський Кремінь, колись улюбленець князя Ярополка, згадав, як видно, Забаву. – Сідай із нами, пригощайся.

– Княгиня моя здорова... Тобто наскільки може бути здоровою, ховаючись стільки років в підвалі. Я побоялася зайвий раз вести її людним Подолом, верховний волхве. Сама прийшла послом від неї. Зате зі мною – княжич Хельг Ярополчич. Ось він – син і спадкоємець підступно убитого великого князя Ярополка Святославича. Для тих, хто вже забув

про ці жахливі діяння, нагадаю. Князь Володимир посік дружину старшого брата, забрав у наложниці грекиню Юлію, його вагітну дружину. Моя пані, княгиня Гуннхильда Эйриковна, була першою і старшою дружиною Ярополка. Їй, теж вагітній, поталанило сховатися на Подолі.

– А повідай нам, Забаво, чому велика княгиня після загибелі чоловіка не повернулася до своєї Варязької землі? – це вже поцікавився знаменитий київський коваль Розумник.

Вона почервоніла. Бо не сподівалася, що цей вродливий, прославлений та зайнятий чоловік запам'ятає якусь там годувальницю Забаву. Пояснила:

– Княгиня Гуннхільд Эйриківна не могла повернутися на батьківщину, тому що там увесь рід її батька, князя Эйрика, було вирізано ворогами.

– Чи розмовляєш ти, княжичу, нашою мовою? – з уклоном, немов до дорослого князя звертався, запитав волхв.

– Розмовляю, а як же, дядечку, – жваво від-

повів Хельг. – І нордіск спраак... північну мамину мову відаю.

– Бач який молодець! – кивнув йому волхв.
– Стане тобі з нами, старими, нудно, ти не соромся. Побігай тут навкруги, тільки сторожів наших не дратуй.

– Послухай, дядечку, а я пиріг візьму!

– Бери два! – по-змовницьки підморгнув волхв. – Що ж, прав посольство, Забаво.

Вона підвелася. Хтось міг би сказати, що настала година її шани та слави, бо проста жінка перетворилася зараз на друге «я» великої княгині. Ось тільки різні вони бувають, великі княгині, і це ще питання, чи багато честі повноважно заміщати собою напівбезумну варяжку, замучену підпіллям, жорстокою нуждою і вічною тривогою за маленьку дитину?

– Ось що говорить моя пані. «Від нещасної Гуннхільд Кременю і Кривому-Вовкові з дружиною його. Піду з вами, куди ви підете, і сховаюся, де ви сховаєтеся. І син мій, княжич Хельг Ярополчич, зі мною. Бо не маємо куди подітися».

– Ось і нам усім тут нікуди стало подітись! – проголосив урочисто великий волхв. – Тому що настає на Русі вічна зима і загальна погибель. Наш нинішній великий князь, братовбивця і насильник Володимирко, ще раз зганьбив славне ім'я свого батька Святослава. Він оголосив наступного тижня загальне хрещення жителів славного Києва і навіть усієї святої Русі. Це тяжкий злочин проти наших одвічних прав! Справа князя – суд і військовий захист своєї землі. Не його справа вирішувати, яким богам поклонятися його підданам, не його справа руйнувати ідоли наших вітчизняних богів і змушувати нас насильно приймати лукаву грецьку віру! Ми жили тут у Києві як вільні люди. Ми, поляни, служили своїм богам, варяги – своїм, ніхто не забороняв хозарам триматися своєї іудейської віри, а персам-мусульманам – своєї. Та й небагатьох християн, коли сиділи вони тихо, хіба ми утискували? Щоправда, за княгині Ольги, яка з жіночої слабкості своєї, у грецького царя в гостях бувши,

сама хрестилася, прогнали з Києва німців-латинян, у них ще головний був з палицею в такій загостреній шапці... Надумалися наш народ хрестити, і нібито сама княгиня Ольга їх запросила. Ну, ще пару їхніх капищ зруйнував князь Святослав, коли воював з греками. А що йому було робити, якщо там жерці-греки молилися про перемогу грецької зброї? І подивіться, на що перетворює Русь своїм горезвісним хрещенням Володимирко? По нашому святому Києву нишпорять грецькі попи, наш великий князь при хрещенні взяв нове грецьке ім'я Василь. А ви чи розумієте, мужі, і ти, Забаво, що це означає?

Майже не розуміючи, про що мова, Забава кивнула. Ах, десь поруч пташки співають, зараз би куди-небудь на запашну галявинку... Біляста голівка Олежки мигтить серед чоловіків: хоч надивиться малий на їхні бороди та зброю, а то вдома навколо нього самі жінки...

– А це означає ось що. Нинішнього грецького царя іменують Василем, і наш великий князь узяв його ім'я на знак того, що підкоряється

йому. Навіщо ж Руській землі підкорятися цареві грецькому, якщо він не прийшов сюди та не завоював нас? Навпаки, усі знають, що це наші діди та батьки ходили війною на Царгород, перемагали хитромудрих греків, полонили їх і приводили до Києва рабами, грабували та палили їхні міста і примушували платити данину! Хай би тільки сам князь Володимир під грецького царя лягав, але ж і нас спонукає! Бажає нашу святу Русь на Грецію перетворити, святилища наших богів зруйнувати, а нас, волхвів і чаклунок, зі світу зжити. Розповідав мені один гідний довіри муж, що підходив до грецького попа і запитував: а лікувати нас як, мовляв, будете? А той у відповідь: «Чим же ще, як не святою водою?».

Присутні гуркнули реготом. Побачила Забава, що й княжич сміється разом з усіма, старанно отак.

Потім узяв слово коваль Розумник.

– Нічого тепер доброго від князя Володимира нам, людям істинної, прадідівської віри, чекати не доводиться. Он кричали глашатаї

його: «Якщо хто хреститися не захоче, ворог йому, великому князеві, буде». А що відбувається з ворогами Володимира, всі відають?

– Та вже відомо нам, – підкрутив вуса молодий красень-дружинник у повному озброєнні. – Були люди, та пропали, ядрена воша. Немов і не жили.

– Ядрена воша! Ядрена воша! – в повному захваті заплескав в долоні маленький княжич.

– Та вже, хоробрий Кривий-Вовче, слово не горобець, назад не вернеться, – усміхнувся верховний волхв. – Потурбуйся, прошу, про те, щоб, перш ніж сховатися нам, влаштувати пострижини нашому княжичеві та посадити його на коня. А ти продовж свою промову, славний ковалю. Вибач що, ми з княжичем Хельгом Ярополковичем перервали тебе.

– Та не умію я довгі промови говорити, премудрий Креміню. Тільки про одне ще хотів сказати. Ходить серед киян слух, ніби по-доброму вирішив нас охрестити Володимир. Коли про день загального хрещення за-

здаlegідь оголошено, значить, хто не бажає, може й піти. Проте чому це ми через примху князя маємо кидати домівку, ремесло, господарство і бігти світ за очі? Чи не забагато честі? І тому я підтримую, верховний жерцю, твою задумку пересидіти смутний час у печерах під Києвом. А чом би й ні? У них наші діди й прадіди відсиджувалися від усяких іноплемянників здавна, ще до того, як владу в Києві захопив варяг Олег Віщий, воєвода діда Володимирова, жадібного Ігоря Рюриковича. Ось літописець наш, молодий ще, та гострий розумом Копито, не дасть збрехати.

Тут юнак із довгим, ніби в коня, обличчям почервонів, як дівчина, і звівся на ноги. Промовив швидко:

– У літописі вчителя і наставника мого, волхва Синеборода, про те, де ховалися наші пращури від обрив і хазар, не написано єсть, але усно він мені розповідав, це поза сумнівом.

– А й не треба нікому, щоб цією таємницею володіла остання перекупка на Торжищі. Що

ж до тебе, Копито, то багато хто тут цікавився, у кого ти навчився майстерності писати на шкірі. Запитували, чи не в лукавих греків?

– Ні, верховний волхве, зовсім не в них. То вчитель мій волхв Синебород, це він провчився два літа в школі у великому граді Царгороді, обіцяючи грецьким попам, що ось-ось охреститься. Вже в святому Києві він пристосував грецьке письмо до звуків нашої мови. А я вже в нього навчився майстерності записування навіть і довгих повістей.

– Велика ця перевага, що з нами буде умілець, здатний зберегти письмом на шкірі діяння відступника Володимира і наші, вірних слуг Перуна, Велеса та інших батьківських богів! Адже грецькі попи привезли свої лукаві книги, щоб у них оббрехати нас для нащадків. Сідай, Копито, я радий, що ти будеш з нами. А ти хоробрий Кривий-Вовче, що ти хочеш сказати?

Красень-воїн підвівся, і побачила Забава, що не високого він росту, як їй було здалося, проте широкоплечий і ставний. Кривий-Вовк

обласкав поглядом княжича, що встиг залізти на коліна до довгобородого дружинника, відкашлявся і сказав:

– Я вояка, складно говорити не вмію. Чому ж узяв слово? Передусім, хотів я пояснити тим, хто не відає цього, як ми, дружинники Ярополкові, залишилися живі після підлого вбивства нашого великого князя і загибелі нашої дружини. За місяць перед заколотом брата Володимира великий князь Ярополк Святославович послав нас на полюддя у в'ятицькі ліси. Нас було два десятки, мій і боярина Кострубатого, він був старший роками та чином, тому й вів загін. Не бажаючи платити данину, накладену на них після колишнього, великого походу, в'ятичі вже на межі своєї землі влаштували нам засідку, і проводир наш Кострубатий був тяжко поранений стрілою, чому й помер. Я зумів, відбиваючись мало не щодня від полчищ ворогів, привести залишок дружини до Чернігова. Не в'їхавши ще в місто (низький за те уклін Перунові!), зустріли ми купця, а він повідав нам про плачевні події в Києві та в Руській землі.

Тут дружинник зажурився, а його товариші, що змішалися з мирними городянами, почали ридати на повний голос. Кривий-Вовк підняв руку в залізній рукавичці:

– О! Немає гіршої долі, ніж у дружинника, що втратив свого князя! Адже Володимир і не подумав запросити до себе в дружину тих дружинників старшого брата, що залишилися в живих після міжусобної війни, усіх їх було страчено. А поповнив він свою дружину варягами. Що нам було робити? Оплакали ми свого князя і товаришів, сіли думати. До Чернігова нам не можна – там посадник Володимирів, до Смоленська – теж. В'ятичі нас не прийняли б, тому що ми ще вчора вбивали їхніх воїнів і грабували селища. Пробитися до Новгороду, а звідти плисти у Варязьку землю? Ні, не бажали ми вітчизну покидати! І ось придумали ми: розділити взятую у в'ятичах на князя здобич, і в Київ, на Поділ, повертатися нарізно, на возах. Зброю заховати, а видавати себе за в'ятичів-купців. Коротко кажучи, задумка вдалася. Тільки

лучник Безсон вплатався у бійку на Торжищі, був упізнаний і згинув у підвалі князівського терему. Замучено було завзятого Безсона, але нікого з товаришів він не видав.

Чоловіки переглянулися сумно, і подумала Забава, що доти благополучні і законослухняні містяни примірюють зараз до себе долі ізгоїв і втікачів. А ось дружинникам та їй не звикати.

– Сьогодні я щасливий. Ми, вперше за вісім гірких і принизливих років, зібралися тут в обладунках та зі зброєю. Ми знову маємо князя, хоч і малолітнього. Ми знову дружина. Ми сьогодні ж заступимо на охорону входів до печери. Присягаюся, вороги не пройдуть до неї навіть через наші мертві тіла!

– Дякую тобі, хоробрий Кривий-Вовче. Я бачу в тому діянні благої волі богів, що ти й твої могутні товариші приєдналися до нас, мирних людей, у таку важку для нас годину. Ми ж негайно, відразу ж після трапези, почнемо готувати печеру. Мудрий наш коваль зі своїми помічниками перевірить і прочистить свердловини, через які вона провітрюється,

щоб свіже дихання бога нашого Стрибога поступало до нас безперешкодно. Я сьогодні ж пуцу усі скарби свого головного капища на їстівні припаси – адже все одно наші вороги розграбували б! Помічник мій, волхв Обаян, потурбується, щоб усі зібрані лікарські рослини та готові ліки перенести до печери. Усім вам треба заpastися їжею для своїх родин. І водою, на жаль.

– А що не так з водою? – занепокоїлася Забава. – Адже посланець твій запевняв, що в печері є джерело.

Верховний волхв помовчав. Потім признався неохоче:

– Є там джерело. Ось тільки вода в ньому світиться в темряві і забарвлюється різно – то червоного більше, то жовтогарячого, то блакитного. Там і на стінах багато що світиться, чому не треба було б, взагалі, світитися: мох, лишайник, деякі камені. Не знаю, що й сказати. Чи це всього добра податель Велес творить для нас це диво, чи це, може, зі підземні боги заманюють до себе на поживу. Надійніше ту

воду не пити. Я вже майже домовився із старостою київських водоносів. Без води не залишимося.

Тоді знову піднявся зі свого місця коваль Розумник. Запитав, пильно в очі Кременю вглядаючись:

– Ми ж не назавжди туди підемо, волхве? Не на довгі ж роки?

– Ні, звичайно! – схопився на ноги Кремень. – Ми ж не забиваємося в печеру довіку, а маємо намір тільки пересидіти правління злого Володимира, а йому довго не прожити! Він же прямо розбишакує на київських вулицях: проходу не дає ні дівчині, ні заміжній, і рано чи пізно ображений батько або чоловік докінчить його, а новий великий князь, чи то наш малоліток Олег Ярополчич, чи то один із синів Володимира, від грецької віри відмовиться. Адже таке вже бувало. Ось тоді ми й вийдемо на поверхню. Переможцями і колишніми хазяями життя вийдемо. Хто ще хоче сказати? Ні? Тоді...

– У мене є запитання, поважний волхве, –

звівся на ноги кривобокий юнак. – Я, якщо хто мене не знає, Хитрун-Сигурд, молодший син покійного Олава, конюха князя Ярополка. Старшого мого брата було страчено разом із батьком. Ти так і не сказав нам... Де вона, твоя рятівна печера?

– Ближче, ніж ти думаєш, юний сине Олава, – усміхнувся верховний волхв. – Зараз мій помічник волхв Обаян обійде вас усіх, і кожному скаже на вухо, де таємний вхід, яким він проведе свою сім'ю і надійних друзів до печери, і який ясак при цьому треба сказати дружинникові, що стоїть на варті.

Тут молодий скромний волхв, що увесь час тримався за спиною Кременя, почервонів, та ще й так сильно, що його юнацькі прищі стали непомітними, і вискочив зі свого укриття. Відчепив від поясу писало, розгорнув шматок березового лубу (а він виявився строкатим, у довгих і коротких рисках), і почав неквапливо обходити учасників віча, кожному повідомляючи таємні відомості на вухо, а на лубі свої риски поступово замінюючи на жирні кружечки.

Розділ третій

Видіння таємного віча на галявині розтануло перед очима Семка, він видихнув із легенів запашне лісове повітря, а в ніздрі знову вдарив задушливий сморід печери. Поглянув на Леську – вона катастрофічно, на очах, худнула і витягувалася вгору, й ось вже остаточно повернула собі колишній вигляд.

– Тьху ти, – промовила вже звичайним своїм голоском, пискляво. – Знову ви тут, настирні... А що це зі мною було, Семенчику?

– У двох словах не скажеш, – сіпнувся він розвести руками, а вони зв'язані.

– Подумати тільки, я бачив їх усіх, дружинників своїх, як живих... – простогнав Кривий-Вовк.

Верховний волхв Обаян важко зітхнув і заговорив – повільно і терпляче, ніби до маленьких дітей звертався:

– Ніхто з людей, навіть і наймудріший во-

лхв, не може бути впевнений, що правильно вгадав бажання великих богів. Не засуджуйте покійного Кременя! Подумайте, а хіба не славною є перемогою вже те, що ми живі, живі досі, а вбивці наших братів і друзів давно мертві?

Явно засмучений князь відмахнувся від нього:

– Годі тобі. Життя склалося, як склалося... А чим, нагадайте мені, ми займалися до мани?

– Судив ти, великий княже, – вискочив наперед глашатай, – ось цих двох верхніх пожилеців, переростків дурних.

– Згадав. Так-так... Гей, Копито, кінчай валятися! Іди писати, базіко. Бач, ще не записав нічого дотепер! А ти чого мовчиш, Забав... дівко, тобто? Відбрехуйся давай.

– Чого робити?

Сьома підказав. Леська негайно визвірилася:

– І звідки пішла ця лажа, ніби ми злодії? Адже нічого в тій печері не вкрадено.

– У Вусининій? – протягнув воєвода. – А в ній і вкрасти нічого, окрім хіба що мертвих

кісток. Ви на князівську скарбницю, що в Коморі-печері, націлювалися, супостати.

– Від вас першого про якусь скарбницю чую.

Тоді Обаян, виклопотавши дозвіл у князя, хитро примружився і поставив дещо несподіване запитання:

– Ось скажи, дівчино, якби там, у Вусининій далекій печері, ти знайшла в ніші, серед кісток людських, меч-гартованець – що ти з ним зробила б?

– Меч-гартованець?

– Та хоч би й такий меч, як ось у нашого воєводи. Гей, покажи, будь другом, дівці!

Кривий-Вовк посміхнувся і витягнув меч з піхв мало не на всю довжину. У Леськи очки спалахнули.

– Справжній меч скандинавського типу?

– Обережно, Лесю! – застеріг, учувши каверзу, Семко.

Проте її вже понесло.

– Зняла б на відео при світлі хоч би й ліхтариків, а потім віднесла б його до Історичного музею, – випалила вона.

Томилка підскочив до трону і обвів печеру витріщеними очима:

– Отож визнала дівка, що вкрала б меч! Але ж який хитрий-мудрий наш волхв Обаян!

– Так я ж не собі! Згідно із законом, усе, що знайдено в землі, будь-який скарб належить державі. А Історичний музей – державна установа, так що я поступила б згідно з законом. А ви ж всі не станете заперечувати, що живете під землею. Ось.

– Молодець, Лесько! Простенько, але із смаком, – похвалив Сьома.

Великий князь Олег Ярополчич усміхнувся і пожував губами. Вимовив із повагою:

– Правильно мислиш, дівко. І в нас теж усе, що лежить у землі, належить державі. Ось тільки держава – це я, великий князь. Тому ваш закон у нас не діє. А що наш закон говорить про ваш злочин, послухаємо. Гей, Копито, чого там пишуть про злодіїв в «Руській правді»?

Опинившись в центрі уваги, літописець заметушився. Уклав письмове приладдя на лаву поряд з собою, а з пазухи дістав пошарпану

маленьку у вісімку книжку, нервово відщепнув застібки і почав перегортати сторінки. Раптом витягнув довгий свій ніс з книжки:

– Не знайду ніяк, темнуватو в нас. Та й навіщо читати, коли й так пам'ятаю? Ось вам по пам'яті, як по грамоті: «Про татьбу. Аще уб'ють злодія в кліті або на місці якої-небудь іншої татьби, то уб'ють в пса місце. Аще дотримають до світла, то вести на княж двір». А далі вже не про них, великий княже.

Леська засмикалася:

– Стривайте, стривайте... Ми же прийшли до гори вранці, годині в одинадцятій, значить. Де моя мобілка? Що це за мода така людям руки зв'язувати! Та й без годинника зрозуміло: зараз ще день. Отже, навіть за вашим законом не можна нас, мене і Тріску, страчувати!

Князь Олег Ярополчич втупився в Леську з новим інтересом, який їй приятелю зовсім не сподобався:

– А ти, дівко, розглядься – у нас завжди ніч, ніби сама не бачиш! А якщо й приведуть вас

на княжий двір, то до мене й приведуть – тоді яка вам, о Велесе всемогутній, різниця?

– І це закон називається – неповнолітніх школярів стратою лякати! – і вона зарюмсала, і Сьома сподівання мав, що навмисно. – Знала б, що ви такі злі та жорстокі – чорта лисого стала б вас відкривати...

– Лесю, а Лесю! Але ж і в Штатах такий закон: у своєму будинку хазяїн запросто може застрелити злодія.

– Заткни пельку, кретине! Ти хоч второпав, на чий млин воду ллєш?

– Обоє... як це?... Заткніть! Ну й школярі пішли – ні сорому, ні совісті! – князь притупнув, стукнув рукояттю меча об бильце трону. – Ось вам вирок, бояри та волхви. Глашатаю, не спи!

Пролунало сипле виття сурми, і Хитрун, що знову вискочив до трону, почав декламувати гугняво:

– Громадяни підземного Києва-града і усі, кому це відати належить! Великий князь Олег Ярополчич свій праведний вирок прорікає,

нехай кожен його послухати прибїжить!

– А ти, літописцю, вписуй, не позіхай!

І тут із лави донісся боязкий голосок Копита:

– Пробачити мене покїрно прошу, великий государю, але менї спершу треба число і місяць записати. Заплутався я з тими насїчками на балці, та й балка трухлява стала, не підрахувати ніяк насїчки. Накажи цим татям, нехай скажуть, котрий день у них.

– Що я чую, літописцю? Невже ти й рік не здатний вже вичислити?

– Упаси боже, великий государю! Рїк я і вичислив, і записав уже. Ось: «Лїта одна тисяча двадцять четвертого року від вокняжїння великого князя Олега Ярополчича, числа...». Вели їм сказати, государю!

– Ну і життя пішло... – зітхнув князь Олег з гїркотою невдаваною. – Усі навкруги дурнішають, немов наввипередки, скрізь і в усюму самі збитки. Скажи йому, дївко, якщо тобі відома ця премудрїсть.

– Ось це – завжди будь ласка. Сьогодні десяте вересня, недїля. А як це чмо з гусячим пером у вас вирахувало, що...?

– «...цього 10 числа, зарева місяця...» – перебив її Копито, записуючи.

– Мовчати! Ось мій вирок! Оскільки спіймано їх на місці злочину на татьбі, повинні смерті. Проте з невимовної милості своєї повеліваю: хлопчину передати премудрому волхвові Обаяну, щоб прикрасив ним найближче Велике свято, дівці ж страту відстрочити, доки князь великий не вирішить, одружуватися йому з нею чи не одружуватися.

– «...відстрочити, доки князь вирішить одружуватися...» – пробурмотів Копито, швидко записуючи.

– Дівку підведіть до мене, – і заговорив князь тепер уже зовсім тихенько, так що Сьомі довелося нагострити вуха. – Послухав я тебе, дівце, і ось що придумав. Усе життя одружувався я з пухкими красунечками, так чому ж не спробувати разок узяти за себе розумницю, з перчиком, якій пальця в рот не клади?

Леська підстрибнула на зв'язаних ногах. Спочатку задихнулася від обурення, а потім прошипіла:

– Тільки спробуйте свого брудного паль-

ця мені в рот покласти – побачите, що буде! Шкода, що сьогодні неділя. Але вже завтра з ранку мій тато поставить увесь Київ на вуха, собаки-шукачі винюхають наші з Тріскуном сліди, а МНС розкопає гору і ваше, ваше... королівство кривих дзеркал!

Під тисячолітнім шаром бруду і пилу заусміхався великий князь Олег Ярополчич, немов добрий, ласкавий дідусь-бомж.

– Це ж треба! Ач яка! Тоді посидь на ланцюзі в темниці, охолонь. І я поки що до весілля підготуюся, – і голосно вже. – Гей, воєводо! Саджай їх обох на ланцюг. Та в ту ж темницю вкинь, де вже сидить на ланцюзі наш скоморох. Гудило їх до півсмерті заговорить, замучить краще за будь-які тортури.

Підійшов Кривий-Вовк ближче до великого князя, нахилився над тронем і забурмотів:

– Дозволь, надіє-государю, залишити лиходіїв поки що в княжій палаті. Приткнути ось тут, під стінкою, і нехай собі, повіті, як немовлята, і сидять. Томилці ж необхідно спершу заклепки розжарити на вогні та усю ко-

вальську снасть підготувати.

– Та Велес із ними, нехай залишаються.

І Томилка, злобствуючи невідомо за що, змусив Сьому проплигати на зв'язаних ногах майже до виходу з печери, а там повернув спиною до досить глибокої ніші та шпурнув на землю. Потім буквально притягнув шиплячу від безсилої люті Леську і посадив поряд. Розчинився списник у чорному зіві виходу, і кроки його квапливі замовкли. Тепер полоненим вже зовсім нічого не видно було в княжій печері, тільки голоси тубільців чути.

– Треба було б нам з тобою, князю-государю, наодинці слівцем перемовитися.

Це жерця проклятого голос, втомлений такий, засмучений. А ось і князь кричить:

– Гей ви, глашатаю і літописцю, вимітайтеся звідси! Мені бажано обговорити певні таємні справи з верховним волхвом.

– Щасливий хоч тим тобі, княже, прислужитись, з низькою повагою моєю віддалитись.

– Ось і... – тут князь проковтнув слово, напевно, нехороше, – віддались.

Глашатай минає нішу. На очах укритих

темрявою полонених він випростується, плечі заводить назад і навіть, якщо це не привиділося Сьомі, задирає носа. І що ці підземні дідки про себе уявляють? А там, біля трону, літописець хрінов скрипить:

– Княже мій, господине! Не можу я піти, твій вирок у точності не записавши. Не вели страчувати, вели милувати!

– Добре, дописуй, тільки поспіши.

І чутно, як, вимовивши цей поблажливий дозвіл, князь закректав, піднявся з трону, що заспівав, затріщав під ним, і почав тупотіти печерою. Ноги розминає, напевно. І раптом ойкнув він, голосно човгнув підошвою, щось стукнуло об стіну печери, зрикошетило і боляче вдарило по великому пальцю на лівій нозі Сьомі. Він подавив стогін, витягнув зв'язані ноги вперед, зачепив круглий якийсь ніби камінь і п'ятами підтягнув ближче. Запитав пошепки:

– Це що ж там ще князь видав, окрім давньоруського матюка? Не розчув я.

– Говорив, що зовсім розледачів німчура,

навіть у княжій палаті не підмітає. А ти при-
бери ноги, у мене очі звикли, може, і розгля-
ну. Блищить! Та це ж уламок з об'єктивом від
злочасної таткової відеокамери.

А в глибині печери шелест, шерехи, ніби
миша в газетах возиться – це літописець
Копито швиденько збирає своє письмове
приладдя. Бурмоче:

– Гаразд, гаразд, вже краще в себе допишу!

Цей пробігає повз нішу, ще більше
згорбившись, і прямо таки випарує страх. Чує
кіт, чиє сало з'їв. І не співчують полоненики
йому зовсім!

А там князь вередує, ніби так і залишився
дитиною з того видіння:

– Давай, волхве, не коверзуй! Що ти мені
хотів сказати?

Хитрий волхв і говорить з ним, немов із
дитиною:

– Мені не дає спокою Гудило. Боюся, як би
не зробили ми з тобою помилки, князю-госу-
дарю. Тільки, прошу тебе, не відповідай мені
своєю державною промовою зараз, а почекай,

поки не відійдемо до твоєї заповітної лави. Ти полежиш, відпочиваючи після суду, а я постою поруч. Тоді й полонені не почують. І гамуй свій могутній голос, гаразд?

– Будь по-твоєму, волхве. І справді, з нашого глашатая скоморох – ну хоч сядь та плач...

І ось уже, як не прислухайся, тільки й доходить нерозбірливе бурмотіння. Ну ще скрипнуло, це лава, мабуть. А тут ще Леська штовхається...

– Чого тобі?

– Мені треба знати, про що вони там шепочуться! Кінчай відлежуватись, підповзай до них ближче!

– Навіщо, Лесько?

– Так і уявляю собі, як ти витріщився. Підслуховувати, ось навіщо!

Підслуховувати, доносити, підлизуватися до начальства – хіба це гідно чоловіка? Спробував було пересидіти, відмовчатися – та де там. Леська ухитрилася так боляче його зачепити, краєм підошви кросівка по кісточці, що довелося послухатися і черв'яком виповзати

з ніші. Далі прийнявся він перекочуватися, і здалося тоді, ніби тутешній прибиральник німчура... Як його? Ганс? Ніби спеціально згрібав із підлоги всі камінчики в одне місце, щоб вони впилися Сьомі в стегна і спину. Завмер у густій тіні від правої, ближньої до ніші лавки. Слава богу, звідси вже можна було розібрати, про що говорять у дальньому кутку. Так, не помилився він, це голос князя.

– Чому ж тоді повернувся? Я вже й сам пригадую донос на нього, ну, що Хитрун... Ніби запевняв скоморох, що тепер краще стало жити нагорі з волоцюгами, ніж у нас тут. Послухай, а чи не заборонити нашим назавжди виходи до верхнього Києва?

– І тоді покласти зуби на полицю? Не кожен же день, як сьогодні, свіжинка до нас сама забрідає, – чути було, як волхв облизується в цій своїй огидній манері. – Безперечно, це вдарило по нас, коли городяни перестали зберігати їстівні припаси в льодовиках і підвалах, куди й ми могли докопатися. Однак нинішні смітники нас теж годують. А скільки

їжі нагорі залишається після виборів, хоч гать гати! Одне плем'я виграло вибори – і ну гуляти в гостинному дворі! А в переможеного племені теж всього було наварено-насмажено на іншому дворі – вони й давай свою поразку святкувати! От були в них вибори, а хто їх виграв, запитаймо? Ми! Бо з недоїдків після виборів наш Ганс три місяці соломаху варив.

Співрозмовники помовчали.

– Чи не замислив ти, волхве, і тут у нас влаштувати безбожні вибори?

Це князь запитав з наївною, майже дитячою хитринкою. На що голос жерця поспішно:

– Нам вибори без потреби. Навіть якщо б і влаштували – а вибирати все одне нема кого, крім тебе, князю-государю. Так навіщо ж даремно метушитися? Я до того вів, що без походів наших простолюдинів наверх нам і в майбутньому не обійтися. Ось тільки таким чином, як зараз: у суворій таємниці і під жорсткою забороною навіть і згадувати про них тут, внизу.

– Ти, волхве, сьогодні сам весь день пору-

шуєш іншу велику заборону. «Свіжинка, свіжинка...».

– Ось це ще зробити ти забув, – знову шумно облизався. – Треба ж мені хоч чим-небудь підбадьорити народ! А от нагорі таку ж заборону скасували, здається. Я в останній свій вихід потішив-таки себе, грішного, прокотився на трамваї ...

– На кінці тобто?

– Конки давно вже немає, князю-государю. Можна ще так сказати, що тепер конка і без коней, сама їздить.

– Конячок я ще пам'ятаю, хвала великим богам...

– Зайшов я в конку без коней, кажу. Сідаю на лавку, а попереду на такий же дві бабусі. Так от, князю-государю, одна одної розповідала, що в Петербурзі сталося. Метикую, що так, на німецький лад, Петербургом називають тепер Великий Новгород. Так от, там готи з'їли дівчину.

– Готи? Та бути цього не може!

– Саме так, князю-государю! Що дівчину

з'їли, в тому великої дивини не бачу: зголодніла німота в довгому поході. Але як раптом готи на Русі з'явилися – ось це дивно! Обри згинули, гуни згинули, хозари згинули, печеніги згинули, половців і слід запав, а готи раптом виповзли на божий світ!

– Так що ж вирішимо щодо Гудили? Без цього блазня і справжні веселощі ніби відрізало. Сюди, пам'ятаю, Томилка приніс скриньку з картинками всередині, поклав на лавку – і ніби водою її змило. Чи ти не бачив, волхве?

– Ні, князю-государю. А ось Гудило наважився вже на втечу – і повернувся, щоб нас застерегти. Я обміркував цю справу і вважаю тепер, що даремно пропустив повз вуха його донесення.

– Це що над нами збираються звести височений терем? Не в три-чотири житла, а в дві дюжини? Ну, знаєш, якщо ми тут від татарського царя Батия Джучієвича відсиділися, то від якихось каменярів і поготів!

– Хтозна. Адже прямо над нашими головами будуть орудувати. Я вирішив, що в край-

ності відступимо до Печерського ходу. А там побачимо.

– Забув я, волхве... Що ж це за хід такий?

Чути було, як волхв зітхнув. Потім з помітною прикрістю:

– Починається він від Гридниці-печери, це в якій тепер Томилка на самоті спить. Це коли Печерський монастир у силу увійшов, вирішив мій попередник, верховний волхв Кремень ...

– А-а-а ... Нагадав ти мені сьогодні старенького, нагадав ...

– Задумав він, кажу, докопатися під землею до печер чернечих, щоб так звані їх неглінні моці вкрасти – та й зжертви, якщо не знудить. Однак вийшли вони на пухку землю – їх і завалило, відкопали ми бідних, а вони вже неживі. З покійним Кременем був весь десяток Кострубатого – окраса дружини твоєї, князю-государю.

– Умовив. Бути по сему. А шкатулочки тієї втішної ти так-таки й не бачив?

Тут пронісся печерою довгий протяжний скрип, і Сьома, зміркувавши, що це князь

піднімається з лавки, заходився під старече кректання знову перекочуватися підлогою. Важко дихаючи, заповз назад до ніші. Витримав характер і почав переказувати Лесьці розмову тільки тоді, коли біль від гострих камінців так сяк вгамувався.

– Ти головного не дізнався, – шепнула у відповідь подруга, коли він замовк. – Ти не дізнався, Тріско, де вони, ті входи-виходи з печер.

Що правда, то правда. А там і Томилка причвалав. Поверх звичного вже смороду несло від нього тепер ще й окалиною. Розв'язав полоненим ноги та й погнав темним ходом, а після розвилки велів взяти праворуч. Майже відразу ж вони опинилися у досить великій печері, освітленій одним тільки газовим ріжком. Зараз же свого червонуватого світла додавала жаровня з обсипаним зверху сірим попелом вугіллям, серед якого червоніли дві невеликі залізячки, щось на кшталт товстих коротких цвяхів. Поступово випливали з темряви три залізні ланцюги, закріплені на стін-

них гаках; два закінчувалися браслетами, третій губився в чималій купі гнилої соломи. Посередині – начебто колодязь із невисокими кам'яними бортами, прикритий дощаною круглою кришкою з ручкою. Біля колодязя невелике коваadlo, на ньому кліщі, а поруч чи то мала кувалда, чи то важкий молоток. І ще велике зубило, але на дерев'яній рукоятці, як у молотка.

– Кого першим кувати?

– Та добре вже, мене, – не відразу зголосився Сьома.

Томилка посадив його на солому поруч з браслетом лівого ланцюга, підтяг коваadlo. Розв'язав йому ноги і поклав на коваadlo праву, розігнув, наскільки зумів, браслет і засунув у нього, обдираючи шкіру немилосердно, гомілку вище щиколотки. Потім опустив ногу на солому, підмостивши її так, щоб прямокутні виступи залізного браслета опинилися на краю коваadlo. Кліщами дістав з жаровні заклепку, поставив її на коваadlo капелюшком вниз і нанизав на її стрижень обидва вушка.

Відклав кліщі, підхопив молоток («Тепер тримайся, хлопче!») і розплескав верхню частину заклепки. Сьома перестав стогнати: тепер вже не боляче йому було, скоріше просто неприємно.

А Томилка перетягнув всю свою похідну кузню до Леськи. Ось вже хто кричав, от вже хто лаяв його останніми словами! Замовкла вона, тільки коли списник забрався, залишивши ковадло, жаровню та інструменти в кутку, недосяжному для бранців. Тут же, бурмочучи, повернувся і розв'язав їм руки.

– І з чого б це тобі було так галасувати? – не втримався Сьома, поцікавився. – У тебе ж нога маленька, сама хвалилася...

– А для остраху! Він же мені трохи кістки не роздробив! І як він посмів мене за ноги лапати? Скажи краще... Ось як по-твоєму, Тріско, чи почали вже нас шукати? І скажи, будь ласочка, котра година.

Він хмикнув: адже зовсім забув про годинник на руці. Повернув так, щоб у слабкому світлі ріжка визначити положення стрілок.

– Час післяобідній, пів на третю. І число все те ж – десяте вересня. Поки що ми з тобою тільки родинні обіди пропустили. Батько мій, напевно, на службі, а мама вирішила, що ми перекусили чизбургерами в «Макдональдсі». Ні, який же я все-таки молодець, Лесько, що не відмовився від своїх «Командирських»! Майже всі пацани в класі переконані, що тепер мобільного достатньо.

Він промовчав про те, що серед жахів, які навалилися на них, це просто здорово – зберегти на зап'ясті домашню, ще з дитинства річ, подарунок суворого батька.

– Якби ти був Джеймсом Бондом... – протягнула Леська мрійливо. – Був би ти Джеймсом Бондом, у тебе в годиннику було б вмонтовано радіостанцію. І твій годинник стріляв би вбивчими голками. Отруйними, наприклад.

Сьома глибоко зітхнув.

– Та ну його, твого Джеймса Бонда, цей твій випещений... Як це? Ось, метро-сексуал мене дратує. Інша річ Рембо, я про справжнього

Рембо, з самого першого фільму, він би миттю розібрався з тутешніми капосними дідуганами. Мені б зараз його суперовський ніж... Той, з усім необхідним для пацана в рукоятці.

– А ти впевнений, що там було все необхідне для чоловіка? – і Леська захихотіла.

– Що? Зрозумів... Ну, Рембо все ж таки не секс-туризмом займався.

– А ось мене тут сприймають саме як секс-туристку. Ти помітив, як цей їхній великий князь від мене буквально не відставав? Шкода, що дівчата з класу не бачили: мій рейтинг злетів би до небес!

– Ну, якщо ти так вважаєш...

– Аби мій фазер не надто хвилювався. У нього вже був через мене серцевий напад. Коли я завелася з училкою про Київську Русь, пам'ятаєш?

– Та забудь ти зараз про школу! Я давно хотів сказати тобі, що ти вправно від цих старперів відбріхувалася. Класно відбріхувалася, Лесю! Я ж не часто тебе хвалю, але якщо вже заслужиш...

– Добре слово, Сьомачку, і кішці приємне.

– І ще, якщо вже тихий ангел між нами пролетів, хотів би пояснити, чому я не став сам виправдовуватись, а тебе покликав на допомогу. Знаєш, корінь не в моїй тупості, а коли точніше, не в ній одній... Не в тому, що я трієчник, а ти відмінниця.

Він замовк. Знає за собою такий гріх: дебільно тушується перед старшими – все одно, за віком чи за званням... тобто за посадою їх. Самому сором, але всередині щось просто змушує робити те, що кажуть йому... Або наказують. Ця лажа здорово дратує його самого. І він заразився нею як син офіцера, не інакше. Чи зізнаватися Лесьці? Ех, все одно вже нічого втрачати ...

– Батько ременем вбив у мене повагу до старших. Ось воно як, Лесько.

Вона відповіла теж не відразу.

– Мені завжди здавалося, Сьомо, що коли ти вчишся поганенько, то тільки через те... Тобі зручніше так, от і все. Адже ти не перепрацьовуєш, дивишся тільки, щоб тебе не

винесли зі школи. Ти не тупий, ні, ні... Що ж стосується поваги до начальства, то із цим складніше... Однак щось я не помітила в тобі особливої уважухи до цього вусатого старпера в жовтому шоломі, коли ти почав розмахувати киркою перед його червоним пухирчастим носом. Ти ж мене захищав! До речі, а що то була за чумна куля, якою він тебе лякав?

Сьома був радий відрулити від неприємної теми.

– Звідки мені знати, Лесько? Але мене більше зацікавила його рогата рушниця. Ніколи нічого подібного не бачив! Хіба що такий же широкий ствол був у американського гранатомета часів ще в'єтнамської війни.

– У М-79, – кинула вона недбало.

– Чого?

– Ем сімдесят дев'ять, кажу. Калібр 40. Тому й дуло широкіє.

– Ти що ж – невже стирчиш від гранатометів?

– Не те щоб занадто. Просто пригадалося.

– Ну, Лесько, і пам'ять же маєш – офігенну! У відповідь вона потягнулася до Сьоми, але

ланцюг не пустив. Тут же стало зрозуміло, що цей спалах почуттів не компліментом викликаний. Смердюча купа соломи, в якій загубився був третій ланцюг, раптом здибилася, почала розвалюватися, з неї в різні боки полетіли купи гнилля. Ось тільки не величезний щур, вишкіривши зуби на знак вітання, виник у звільненому просторі, а гостроносий чоловічок в обтягнутому на ньому, як рукавичка, неймовірно брудному одязі. Він обтрусився, як пес, потягнувся, позіхнув, протер очі, прочистив пальцями вуха. Сів по-турецьки. Тепер було видно, що обличчя чоловічок має зморшкувате, у сивій короткій щетині, а каптан в обтяжку і вузьенькі штанці пошиті з різнокольорових шматків тканини. Склав свої зморшки в сміховинну маску, звів очі до перенісся і випалив:

– До чого ж утішно мені зустрітися з такими допитливими школярами! Уперше в житті бачу живу відмінницю, щоб мене підняло та гепнуло!

– А мертву відмінницю – що, вже доводилося бачити? – похмуро запитала Леська.

– Це ви і є той самий... як це?... Ага, скоморох, посаджений на ланцюг? – не дочекавшись відповіді, і собі подав голос Сьома. – Приємно, що тут ще скажеш, познайомитися.

Тоді потішний чоловічок поклав руку на те місце в себе на грудях, де в піджачного киянина лежав би гаманець, і легко нахилив голову.

– Так, цікавий юначе, тобі пощастило зустрітися зі славним у підземних колах Гудилом. Посаджений тут на ланцюг, я залишаюся, зрозуміло, самим собою, поміж іншим і блазнем, але службу придворну більше не бажаю нести. Тому не почувте від мене тепер казок, байок, сороміцьких пісень і навіть балаканини витворною скомороською мовою – і не просіть! Зате із задоволенням розповім вам усе, що знаю про Підзем'я: і з чого почалося, і чому нас тут так мало залишилося, і чому ми такі злі та жахливі! Та що там – розкрию вам найстрашніші наші таємниці, порушу обидві найміцніші заповіді, хоч за розголошення

ризикую залишитися без голови. А тепер запитайте мене: «Чому ж ти, славний Гудило, з нами такий відвертий?»

– І справді, з чого б це? – здивувалася Леська. Помітно було, що скоморох не таким прикольним їй здався, як Семкові.

– А розповім я все і всі таємниці видам, бо нема вже чого мені втрачати! Як, утім, і вам, мимовільні друзі мої з нещастя і старанні мої слухачі. Навряд чи доведеться вам надто вже довго користуватися отриманим від мене таємним знанням.

– Нормальок... – видихнув Сьома.

Розділ четвертий

Розплющив очі Сьома – і, що ж, дива не сталося. Знову не вдома опинився, у своїй рідній кімнаті з пошарпаним постером Рембо навпроти ліжка, а в нестерпно смердючому підземеллі. Та ще черговий божевільний стариган його перепитує...

– Цікавився я, про що вам бажано спочатку почути – звідки пішло Підзем'я, або чому у вас не вийде прожити довго і щасливо?

– Якщо дізнаємося про історію печер, Сьома, тоді, мабуть, і про те, що нам загрожує, здогадаємося, – серйозно відповіла Леська. А чого від неї очікувати, якщо вона навіть від уроків історії балдіє?

– Ти давай, мабуть, з початку почни, як ось вона, Скорина Леся, просить. А мене звати Семеном, для друзів я просто Сьома.

Леська запитала суворо, ніби училка про домашнє завдання:

– Запам'яталося мені, у вас тут усе почалося з розборки, влаштованої Володимиром Хрестителем. Це так?

– Якийсь хрін із двірських уже вибазікав, от яка невдача ...

– Та ні, це ваш князь одним майже словом прохопився, – заспокоїла його Леська. – Це коли розписував, старпер паскудний, скільки раніше мав дружин і наложниць.

– Починай, друже Гудило, не олинь, – попросив Сьома.

– Перш за все, братці, ви літописцям ні в чому не вірте. Вони всі брехуни, як наш Копито. Що їм князі скажуть, те й записують. Насправді цей ваш хреститель Русі був підлим, злопам'ятним вбивцею і великим капо-сником. Він зрадницьки вбив свого старшого брата, законного правителя Русі, Ярополка Святославича. Нашим ось князем, Олегом Ярополчичем, була в той час вагітна старша дружина Ярополка, варяжка.

– Бути того не може... – придурилася Леська. – Ваш самодур виглядає років на шістдесят п'ять, від сили сімдесят.

– Облиш, дівко! Я ось старіший за нього на одинадцять рочків, а мені на поверхні баби, що біля великої дороги промишляють, і полтинника не давали.

– Промишляють де? – здивувався Сьома, а Леська захихотіла.

– О! Здорово ти, брат, витріщатися вмієш, мене б навчив... Біля великої дороги, кажу, яблука підбирають, падалицю, нею і гендлюють. Щоправда, був я в чорних окулярах. Ми без чорних окулярів назовні не виходимо. Щоб не осліпнути, не дай того Велесе. Спочатку доводилося скельця коптити, а тепер, слава богу, цілий ящик темних окулярів маємо. Бери, не хочу. У підвалі на Бессарабці знайшли. Копито говорив, що раніше на тому будинку був напис «Сте-ре-о-кі-но». Може, й бреше, зануда.

– Пробачте, так ви, може, і живого хрестителя Русі бачили? – це Леська недовірливо так.

– Як тебе зараз, дівко! Тільки світліше в його палаті було. У нього, в кагана Володимира, придворних потішників, звичайно, вистача-

ло, але одного разу і нас, нашу скомороську ватагу, до його терема привели, щоб повеселили великого князя. Що тобі сказати? Вертлявий такий чоловічок з довгими тонкими вусами і з маленькою доглянутою борідкою. Худий донезмоги, і під очима темні кола – ну чисто вовкулак, поки крові ще не нассався! Однак через пару років попив він таки нашої крові, це коли киян насильно хрестив.

– Вибачте, що перебиваю, – ніяково проми-
мрив Сьома, – але от ви вже досить довго си-
дите тут на ланцюзі ... А де тут тубзік?

– Чого-чого?

– Ну, вбиральня...

– Ту-а-лет... – жалібно протягнула Леська.

– Зрозумів, зрозумів ... Захід, значить, по-
трібен! Так ось же він, прямо перед вами! – і
показав на колодязь. – Все продумав Обаян,
мудрець хрінов. Ланцюги тут такої довжини,
що до колодязя ми можемо дістати, а от один
одного покалічити або чогось іншого – ні за
будь-якої погоди. А колодязь цей непростий.
Років отак п'ятсот тому наші хлопці вирішили

докопатися до протилежного боку Землі, до тих слонів, на яких Земля лежить. Сподівалися подихати свіжим морським повітрям, адже слони стоять на черепасі, а черепаха плаває в Морі-Океані. Не докопалися, а колодязь славний вирили, але сухий. Тоді й влаштований був у ньому захід, а тепер сюди з усіх заходів Підзем'я і кухні виведено стічні жолоби та труби.

– А-а-а... І ви так-таки й запам'ятали все? – це Леська. Сьомі, тому було тоді однаково, правду каже дивак чи бреше.

– Багацько з того, що діялося зі мною в житті, я забув, інше тепер, немов у тумані, але от князя Володимира просто бачу перед собою, і як ми в печері замуrowані опинилися, теж добре пам'ятаю. У ньому, у князі Володимирі, і краплі не було нашої, слов'янської крові, він і лопотів частіше по-варязьки. І то є нахабна брехня, ніби Володимир вводив грецьку віру мирно й лагідно. Тих, хто не захотів хреститися, його дружинники просто вбивали.

– Вау! – підхопився Сьома. – А в історії про

це нічого не написано.

– Семен дещо перебільшує, але ви так класно викладаєте... Навіть якось відволікаєшся. Від тілесних незручностей, тобто.

– Ось воно що... Годі соромитись, дівко! Ми з твоїм приятелем відвернемося – а ти кришкою прикрийся і вперед. Всього діла на гріш.

– Перетерплю поки. Ви давайте втирайте краще.

Скоморох вже відкашлявся, прочищаючи горло перед довгою промовою, коли Сьома заявив, дивлячись убік:

– Я прошу вибачення... Ти, Лесько, як знаєш, а я з ранку напився чаю і поспішав, боявся на нашу зустріч спізнитися. Загалом, не зайшов, куди треба було. Довше вже не можу терпіти...

– Тут кожен самотужки вирішує, – захихотіла Леська.

Довелося хлопцеві сховатися за кришкою колодязя і пережити кілька вельми принизливих хвилин. Однак почуття сорому просто розчинилося в чудовому відчутті щасливого звільнення, отриманому наприкінці.

А скоморох незворушно привітав його з полегшенням і почав свою розповідь:

– Я прийшов до цих печер, коли нашу ватагу розігнали грецькі попи. Тоді вже сюди привели таємно княгиню Гуннхільду з Олегом, сином її від покійного Ярополка, малоліткою. Діяли таємні входи, через них доставлялися всякі припаси і дрова. Багато хто і воду волів купувати у водоносів, тому що всередині гори є джерело, тільки в ті часи вода його світилася і переливалася, братці, всіма кольорами веселки. Я, правда, не боявся, пив. Не з моєї казною було у водоносів запасатися.

– А як же ви жили в темряві? – поцікавився Семко, усе ще усміхнений щасливо.

– Це було літо, дружочку, і стіни печери були просто обліплені світлячками. Безліч земляних грибів, які теж світилися. Мох на стінах теж, хоч і не мав світитися. Кожна сім'я розводила вогнище, щоб приготувати їжу, люди принесли з собою запаси скіпи, а багаті – свічок. Та й очі з часом звикли. Ми ж збиралися тільки пересидіти правління злого Володимира.

Однак не дочекалися ми смерті капосника, а прийшла до нас замість радості велика біда. Входи у печеру охоронялися, звичайно, але багато хто знав про них, і ясак, за яким можна було в печеру проникнути, надто багатьом був у Києві відомий. Знайшовся зрадник, і я себе надією лещу, що його кістки залишилися не похованими, і на ними пес задирав задню лапу, а рід його вимер в жахливих муках. Це якщо боги почули наші прокльони. Підлий Володимир наказав засипати землею та закласти диким каменем входи до печери, а також знайти і закрити свердловини, що для свіжого повітря. Дружинники так і вчинили з нашою печерою, а що сталося з втікачами в інших печерах, про це мені не відомо. Одне знаю, що вижити вдалося тільки нам.

– «Ясак», ви сказали... Це що?

– А це, дівко, таємні слова такі. Ось стоїть стражник, нікого не впускає. Ти йому на вухо: «Бура лисиця», приміром, а він і пропустить.

І тут відчув Сьома, що праворуч, у цілковитій майже темряві, відбувається якийсь рух.

Він сіпнувся було, проте в наступну мить побачив, що це двері тихенько, без скрипу, відчиняються. У світловій щілині з'явився князь Олег Ярополчич, з-за його плеча визирав Обаян, він ніс старовинний ліхтар із запаленим недогарком усередині, за ним Кривий-Вовк. Останнім у темницю прокрався Томилка, рогату рушницю тримаючи наготові.

– Не усік ще, Тріско? – фиркнула Леська, що сиділа спиною до прибулих. – Ноу проблем. Ясак – це на кшталт пароля в компі.

На що князь зауважив добродушно:

– Ач який дивакуватий народець! Хлібом їх не годуй, дай полялякати німецькою.

Гудило встиг уже стати на коліна і низько, до землі, вклонитися князеві.

– Тоді, може, надіє-государю, помилувати тобі блазня – запропонував Кривий-Вовк, – а сюди до них Ганса посадити? То-то погомоніли б по-своєму! Та й нам веселіше з Гудилом стало б!

– Я проти, князю-государю! – Це волхв Обаян обурився, і світлові плями від ліхтаря за-

метушилися по стінах. – Німчурі місце на поварні, хай готує соломаху, як і варив.

– Що ви мені обидва під руку товкмачите! Я ж у справі прийшов. Я, може, просто бранцям зуби заговорював.

Тут Гудило знову заповз під свою купу гнилої соломи, а воєвода вклонився:

– Пробач, надіє-государю, мене нерозумного.

– А мені доводиться за всіх вас мислити, трудитися думками... – тут князь завмер, одну зі своїх думок, мабуть, загубивши. Усміхнувся і повернувся до Леськи. – А справа в мене до тебе, дівко. Мені сказали, що тебе Оленою звати, грецьким ім'ям. А по батькові як? Ти говорила, що боярин батько в тебе.

– Народний депутат, член районної ради. Мабуть, що й боярин. А я Олена Володимирівна, – відповіла вона, явно не розуміючи, до чого б це.

– Ага. Ось яке діло в мене, бояришню. Ці гідні довіри мужі, Кривий-Вовк, воєвода мій, і списоносець Томилка, в один голос

доносять, що принесли до моєї палати чарівну скриньку, в тебе чи в твого холопа взяту. Ну, в якій можна картинки подивитися. А в палаті пропала іграшка, ніби в повітрі розчинилася. Якщо ти хитрістю якою або волхвуванням повернула її собі, віддай її мені зараз же, поки я на тебе по-справжньому не розгнівався.

Леська зітхнула з полегшенням, і Сьома її відмінно розумів. Тепер вона знала, в чому справа. Більш того, право, навіть місцеве хитре право було на її боці.

– Треба ж було, Олеже Ярополчичу, таке придумати, «повернула собі»... Це вся обмотана мотузками? Ваш лобуряка-літописець розчавив мою камеру, на неї сівши, а уламки заховав під лаву, – і, помовчавши, гірко, – Не знаю тепер, як батькові сказати, я ж без дозволу взяла. Боюся, голову мені за камеру відкрутять.

– Якщо без дозволу, має право, – діловито підтвердив Олег Ярополчич. – Ах, шкода мені скриньки! Скрізь, у всьому збитки! Ну, волхви мої та бояри, порадьте, що мені тепер із на-

шим літописцем сотворити?

Несподівано замість вохвів і бояр відгукнувся списник Томилка:

– А дівка не бреше! Я бачив, як Копито-недотепа сів на скриньку зі скельцями, от тільки не зрозумів, що будеш побиватись за нею, княже. Змилуйся!

– Ех, надіє-государю! Твої доброта і терпіння безмежні, – це воєвода Кривий-Вовк виступив уперед. Почав проникливо, а потім почав кричати. – А ось у мене Копито-літописець, слабак і боязливе брехло, давно вже в печінках сидить, ядрена воша! І ось що маю запропонувати. Нехай цей, на ланцюгу котрий, дурнуватий малий у нас ще рочок у рабах погуляє, а замість нього ми прикрасимо наступне Великие свято телепнем Копитом.

Обаян навіть розгубився. Відтісняючи воєводу плечем, він знову хитнув ліхтарем, полум'я недогарка за склом колихнулося, і тепер уже чорні тіні дідків сіпнулися на стінах.

– Зовсім уже очманів наш воєвода, нанюхавшись зовнішнього повітря, – пробурмотів

волхв. – А головну вимогу до жертви – забув, вояко?

Князь посміхнувся:

– Ну звісно, який вже з Копита незайманий юнак? Схибив ти, боярине. Говори, верховний волхве, що бажаєш сказати.

– Літописець для держави необхідний. Як є людина розумова, трудиться головою, ось на зразок мене. Звідси і в розсіяних почуттях має перебування. Та й задом зогрішив цього разу, не головою вже. Тому пропоную помилувати. А ти... – повернувся волхв до Кривого-Вовка і вишкірився беззубо. – А ти, воєводо без дружини, не за чином висовуєшся. Дивись мені! Надумаєш якщо знову мені або літописцеві докучати – враз покриєшся зеленими прищами!

– Значить, так, бояри мої та волхви. Забув ти, воєводо, дещо. Копито-літописець, він кволий-кволий, але ж із перших ще печерних насельників, а вас, безсмертних, занадто мало в мене залишилося, щоб, хай навіть і миршавенького, самому позбуватися. Давай,

списнику, потрудися. Знайди Копита, розбуди, відведи на поварню і признач у помічники Гансові. Кухарчуком, хі-хі ... Рівно на місяць від сьогоднішнього дня. І якщо не Копито-літописець принесе мені сьогодні в обід мою срібну чашу і улюблений мій кришталевий кубок, покараю вас обох, – простеживши поглядом, як Томилка притулив «рогатку» до стіни і вийшов, князь надовго задумався. – Про що це я говорив? Підкажи, Обаяне.

– А тепер про маленьку чорну дощечку запитай.

– От-от, я вже й сам пригадав... – і, на подив Семка, дістав із внутрішньої кишені піджака останній, найдорожчий з його мобільників. – А се що за хрінь?

Зітхнув Сьома, і відповів, з усіх сил стримуючись:

– А це така ж хрінь, як і та, що у вашого волхва на шиї висить. Мобільник це мій, ось що це таке. У задній кишені джинсів він був. І як тільки у вас опинився?

– Чому ж вони такі несхожі? – здивувався Обаян.

– Мій – чоловічий телефон, солідний, смартфон називається, а той, червоний – дівчачий мобільник, несерйозний.

– А цей дівочий мобільник, чий він був, Олеже Ярополчичу?– запитала Леська лагідно, вічка спустивши.

– Мій він був, – невідомо чому зрадив князь. – А коли згас остаточно, випросив його в мене ось верховний волхв поносити. Скажи краще, а де твоя така ж іграшка?

Вона поплескала себе по задній кишені джинсів:

– Була тут, а тепер у таку ж потерть перетворилася, що й бідна таткова камера. Не можна ж сучасну дівчину кидати на кам'яну підлогу, та ще й беззахисну, зв'язану.

– Шкода, дуже шкода! Сподівався я, що і в твоїй знайдуться всередині поличчя прекрасних дів і картинки, як вони ж біснуються на вимощеній каменем площі та стрибають, в чому були, а то й оголивши пупки свої, прямо в міські водомети, – і до Сьоми повернувшись. – А чи немає і в цій твоїй дощечці таких утішних картинок?

Він тільки руками розвів.

– Звідки їм узятися? Це ж ви бачили кадри випускного, а ми так пліщиться будемо тільки за два з гаком роки, коли теж закінчимо школу. Та вже... І взагалі маю в пам'яті смартфона тільки схеми знаменитих битв, я їх з Інету скачую. А ось фотиком майже не знімав. Розвели мене на цьому смартфоні так званому. Адже повівся я на рекламі. Ідеальне, бачте, співвідношення якості та ціни. Я і виклав грошики, точніше мій батько, а тато для мене нічого не шкодує. І все нічого, тільки фотик поганенькій: мутненько так знімає. От і...

– Замовкни! І якщо догодити мені хочеш, скажи, чи є все-таки щось цікаве у твоїй... тобто в моїй тепер іграшці?

Винувато покосився він на Леську, хоч і те подумати, що зробить він дівчині поганого, якщо підкаже літній людині? Відповів неохоче:

– Ігри хіба що. Я витягнув кілька ігор з Інету. Дебільні вони, щоправда. Дайте машинку, навчу, як грати. Хоч би й у «хрестики-нулики».

– Давай покажи... Та тільки у мене в руках.

– Спочатку треба витягти стилус... От бачите? Відставити! Ви ж його назад не зможете всунути... Можна орудувати й кінчиком нігтя. Слава богу, ніготь довгий і гострий маєте. Дивіться, як входить в «Ігри» ...

Зрозумівши, як слід грати в «хрестики-нулики», князь відскочив від Сьоми. Не відриваючись від екранчика, заявив волхвові:

– Значить, я піду, пограю трохи в їхні «хрестики-нулики», якщо вже шахів у тебе не допросишся. От уже років тридцять, як не можете виточити чорну королеву, безрукі! А ти давай роби своє, волхве. Викладай, часу не гаючи, жрецьке своє повчання дівці та хлопчині. Воєводо, за мною! Чур, мені починати!

Як тільки вискочив князь із темниці, а за ним воєвода і списник, волхв завів руки за спину і почав проходжуватися темницею, носками кросівок підкидаючи пучки перегнилої соломи. Різко загальмувавши біля Леськи, нахилився над нею і легенько підняв її догори підборіддя.

– Ей, дівко, в очі мені прямо дивитися! Наш князь добротою серця славиться, та й жіночії статі багато що здатний пробачити. Я ж з обов'язку служби мудрий і прозорливий, – зважив лівицею мобілку, що висила в нього на шиї. – Кажеш, твоя така іграшка розчавилася? Тоді яви мені негайно, що залишилося від неї. В очі мені дивитися!

Прекрасно пам'ятав Сьома, в якій задній кишені джинсів тримає його подруга свій крихітний мобільник – у правій. Однак зараз вона полізла до лівої задньої кишені, дістала звідти жменю електронного дріб'язку і розкрила долоню. Друковані плати, неонка, проводки і навіть маленький динамік ...

– І не соромно вам на чесну дівчину бочку котити?

– Гм, не збрехала ніби, – визнав верховний волхв. І раптом посміхнувся мерзенно. – А от щодо чесності твоєї як дівиці доведеться погомоніти в особицю. Це, втім, і тебе, хлопче, стосується.

– Нічого собі! – відсахнувся Сьома. – Як це ді-

воча чесність Скорини ще й мене стосується?

– Га, оце витріщився, так витріщився! Та тільки я мав на увазі не зовсім те, про що ти подумав. Народові Підзем'я і богам київським необхідно єсть, щоб ви обоє були чисті й невинні. І ти, витрішкуватий, теж, не одна тільки ти, дівко.

– Я рішуче протестую! – підхопилася Леська. – Мало того, що ви збираєтеся нас вбити та зїсти ...

– А ти впевнена, Лесько? Чи варто було ось так прямо звинувачувати?

– Я ж не дурна! Цей з безглуздими кісками постійно натякає. І ще – безсовісно лізете, своїми брудними, зморшкуватими лапами, у наші особисті, я б навіть сказала, інтимні, справи!

– Мерзенний це наклеп! – заявив волхв і прискіпливо оглянув свої долоні. – Я мив руки перед минулим Великим святом. Ти, дівко, наречена великого князя, а ти, отроче, станеш... Як це по вашому? Ага... Станеш зіркою нашого щорічного Великого свята. Звичаї ви-

магають, щоб ви зберегли цноту до цих обрядів. Інакше вас обох знову зв'яжуть і без затій заріжуть, як свиней.

У глибині душі Сьома сподівався, що волхв кине́ться спростовувати Лесьчині звинувачення. На жаль... Навіщо ж тоді з ними, виродками, панькатися? Правильно дівчисько робить, що правду-матку ріже. Але ж волхв, він лажу підсовує...

– От ще новина! – заявив. – Припустимо, я скажу, що... от сміх! Що я незайманий. А хіба ви зумієте це перевірити?

– Навіщо мені перевіряти? – знизав вузькими плечима волхв. – Якщо ти збрешеш, Перун спалить тебе на Чорному камені своєю блискавкою. А тебе, дівко, князь покарає, коли що не так. Тут чоловікова воля над тобою. А що нинішнє покоління є дивовижно безсоромним, се я й раніше відав.

– Я зрозуміла. Обійдіться без подробиць.

– Ну й добре. Зараз наш князь грає в «христики-нулики», і як тільки воєвода програє, тоді моя черга вступити в гру. Тому нічого тут про-

сторікувати, повторюйте за мною: «Я чистий, я невинний, а в тому клянусь Перуном!»

Нічого було робити, обидва повторили. Одне на одного не дивлячись і з посмішечкою.

– Молодці. Тепер жрецьке наставлення. Тобі, хлопче, надінуть золотий вінок, наш народ віддасть тобі князівські почесті, сам великий князь піднесе тобі в золотій мисці нашу соломаху вищої якості, зі самого верху горщика, з пінкою і жирною підливкою, – тут облизався волхв. – Тебе напоять кращим нашим пивом – ти й не помітиш, як опинишся в ірії...

– Тьху ти! Адже ірій – це їхній рай, Сьомачку...
– влізла Леська.

– ...В ірії, кажу. А це прекрасний, вічнозелений сад. Назустріч тобі радісно кинуться твої покійні батьки...

– Ще чого? Та мої тато з мамою живі-здорові!

– Он як? Тоді покійні дідусь і бабуся тебе радісно зустрінуть ...

– Всі мої дідусі та бабусі живі, слава богу.

– О Велесе все милостивий! Ну й зануда ж ти, хлопче! Тоді прадіди та прабабусі будуть до тебе радісно взивати.

– А як вони мене впізнають?

– Та впізнають уже як-небудь... От пристав, боги небесні, як смола до чобота!

Леська зареготала. Може, й істерично дещо, проте Сьома все одно образився:

– І справді ти безсоромна, Лесько. Мене ж убити хочуть!

– А тобі самому, Тріско, хіба не смішно? Тим більше, що все це мені сниться.

Верховний волхв переступив ногами, ніби в туалет поспішав. А ось про туалет краще було б не згадувати ... Сьома відчув, що червоніє. Волхв повернувся до Леськи:

– Тепер ти, дівко, мене послухай. Завтра відсвяткуємо твої заручини з князем, а післязавтра й весілля. Деньок перепочинемо, похміллям перехворіємо, відлежимося – а там і Великий свято. Свіжинкою...

– Канібали ганебні... – заявила вона, презирливо глянувши на верховного волхва, який затулив собі рота обома руками. – Ти скажи мені краще от що. Це правда істинна, що я стану княгинею? Не гірше, ніж герцогиня Ке-

трин при принці Вільямі?

– Ти про Вільгельма англійського, так? Їхні королі не родовитіші за нашого князя, з таких же варягів.

– Спасибі, усікла.

– Тепер наставляння. Чоловіка та князя свого поважай і слухайся, богів наших бійся. Завтра, на заручинах, намисто на шию отримаєш від князя, а перед весіллям покажу тобі всі твої майбутні вбрання. Ти сама вибереш, що одягти на весілля. Там всього повно. Плаття німецькі, тілогреї, панєви, сорочки, вишиті перлами, шуби соболині та з чорнобурками, німецькими оксамитами криті... Ти ж не діряв це вбрання, не рви, не забруднюй, не саджай жирні плями навмисне. Пам'ятай, що хоч і не перша ти їх носиш, але і не остання ж. Гарзд, побіг я.

Зник волхв, а Лєська з Сьомою презирнулися.

– Щось не виходить у мене прокинутися... – жалібно протягнула вона. – Та й дурниці каже волхв: із соболиною шубою мої кросівки не котять.

– Ну, Лесько, ти дайош... Та ти сама прикинь – куди до тебе тій Кейт Міддлтон? Я в Агати Крісті читав, що немає жодної англійської нареченої, яка не була б схожа на кобилу. Їй-богу, це й про твою дорогоцінну Кетрин. І ти ж не продавщиця, як вона!

– І до чого тут Кейт? Вона не продавщицею працювала, а менеджером з продаж. І тільки зараз я зрозуміла, що в хваленому гардеробі моєму – все зужите вже, секонд-хенд... Фу!

– І деяка, ну, зовсім невеличка, різниця в роках... – нагадав він отруйно. Вона ж стара.

Узялася в боки Леська, примружилася, але сказати нічого не встигла. Тому що зі своєї купи соломи знову вибрався скоморох, обтрусився і безцеремонно втрутився до розмови:

– От-от, дівко! На чужий коровай очей не поривай! Теж мені знайшлася княгиня, на себе б подивилася. Та й то знай, дівко, що жінки тут довго не живуть.

– Нова справа! – ахнула вона.

– Ця клята знать мені всю розповідь зіпсувала! Не відаю вже тепер, чим вас і здивува-

ти, майже про всі таємниці вже проговорилися, нероби. А ви помітили, як я князя нашого на місце поставив? Набрався хоробрості й не сказав йому ні слова – а він і втерся, побіг у палату грати. Я, значить, зупинився на тому, що ми, печерні мешканці, опинилися замуrowаними під землею...

А Сьомі до того стало жаль себе, не в чому не повинного, що не витримав і попрахав:

– Послухай, панотче, чи не міг би ти ще раз перерватися? Тут нам одні гидоти кажуть, лякають без кінця, а ти зроби так, щоб мені хоч на чому-небудь відпочити, розважитись. Розкажи, будь другом, як влаштовано цю безглузду рушницю?

– І зовсім вона не безглузда! Називається «рогатка», а придумав її...

А тепер уже Леська перебила скомороха. Заявила дзвінко, вимогливо:

– Я, звичайно, прошу вибачення, Тріско, але в мене є куди більш насущні, ба навіть життєво актуальні для нас запитання до твого... товариша з нещастя.

– Я – що ж, я хіба проти? Валяй, Лесю...

– По-перше, коли я завтра буду заручена з вашим князем, чому я сиджу, як і раніше, з вами на ланцюгу біля смердючій дірки? По-друге, чому тут жінки не живуть, як ви сказали, довго? По-третє, чому так ніхто і не додумався запитати в мене, а чи хочу я вийти заміж?

Питала вона суворо, постукуючи кулачком по коліну, а наприкінці раптом зіщулилася і заплакала. Сьома, а він від жіночих сліз готовий на стінку лізти, теж скривився, як середина на п'ятницю:

– Ех! Та не варті вони того, щоб ти через них

Зате безсердечний, як видно, Гудило захихикав тільки:

– Рюмсаєш ти тут, дівко, розводиш вогкість і заважаєш обговорити дійсно цікаві для нас, мужиків, речі, а на те є дві причини. Перша: все вільне підземне населення про тебе просто забуло. Німчура і літописець зараз пораються з обідом, а інші мужі стоять над князем і його

нинішнім противником, чекаючи своєї черги зіграти в «хрестики-нулики». Друга причина та, що кожна нова наложниця для нашого князя – така ж іграшка, як і твоя, хлопче, мобілка, і для нього спокійніше, якщо ти до заручин просидиш тут на ланцюгу. Так... А про що ти ще питала?

– Ти знаєш, що таке мобілка... – здивувалася Леська, витираючи сльози.

– А от не варто було вам мене всю дорогу перебивати! Слухали б уважно і з належною повагою, не було б чому й дивуватися. Отже, Володимир-капосник...

– Ви ж про рушницю обіцяли... – заскиглив Сьома. – Ну, будь ласка...

– Про «рогатку»? Слухай, хлопче, і про «рогатку». У ті часи, коли вода в підземному джерелі ще світилася, вирішив Кремінь, тодішній верховний волхв, ту, Святу, печеру розширити, і розкопали хлопці неподалік від джерела величезного волохатого слона. М'ясо майже не зіпсувалося, ми його їли, хвалу віддаючи богам нашим, десь ще півроку.

Але ось могутні м'язи на грудях у слона, вони виявилися такими жорсткими, що не вкусити. Подумав-подумав наш коваль Розумник – і здогадався пристосувати їх спершу для великих самострілів, а потім і цю «рогатку» винайшов. Он ті роги з боків – це бульбашки з мурашиною кислотою. У трубці – волокна слонячих м'язів, прикріплені до держателя для кулі. Якщо потягнути за спуск, то відкриються затискачі бульбашок, кислота присне на м'язи, вони скоротяться – і куля вилетить із страшною силою.

– Прикольно! Одпад! – заволав Семко.

– А куля чому чумна? – поблажливо довідалася Леська.

– Чому, не скажу. Проте усім нашим відомо напевно, що в кого та куля потрапить, помере від чуми. Так от, стало в печері ще гірше чуми, коли замурували нас дружинники Володимира. Швидко під'їли усі припаси, повітря не вистачало. Бідні, такі як я, почали вже помирати від голоду, коли верховний волхв оголосив про дозвіл богів Перуна і Велеса

на... На жахливу річ, загалом. Ось ви до нас проникли через Вусинину печеру, правда? А того не помітили, що в нішах там скелети збірні, кісточка до кісточки мотузочкою або дротом прикріплені. Здогадайтеся самі, чому?

Сьому трохи не нудило. Леська щільно, в дві ниточки, стиснула губи. Скоморох, задоволений справленим враженням, посміхнувся:

– Та вже... Але водночас боги заборонили говорити про це під страхом страти. Якщо усі мовчать, гріха і немає – правильно? І вже від себе, на Перуна і Велеса не посилаючись, а провадив хитромудрий верховний волхв щось на зразок кругової поруки. Було видовбано в скелі велику чашу, туди складали все їстівне, що було в печері, а також і ту їжу, про яку не можна говорити, зміщували добре, заливали водою з джерела, тією, що світилася. Коваль Розумник розжарював камені в кострищі, а потім витягував їх по одному залізними кліщами і кидав у вариво. Коли соломаха доспівала, її з самого верху черпали

для князя, а далі вже за старшинством. Тепер нас мало залишилося. Розумника застрелив татарин з охорони князя Радзівіла, коли литовське військо в Хмельниччину увійшло до Києва, і тепер соломаха на всіх варить раб Ганс у великому чавунці на такому ж ось чарівному ріжку. Та ще, забув я попередити... Вам наша соломаха на користь не піде. Коли Ганс вам принесе горщик на двох, відмовляйтеся. Пива нашого можете випити.

– Хто ж тепер стане їсти таке? – здивувався Сьома.

– Я до того, що захворієте на бігунки з незвички, ну, понос буде. А тобі, хлопче, і зовсім недовго залишилося потерпіти.

– Дякую вам за співчуття. Ну, прямо уклінно вам вдячний, чорт забирай!

А Леська... Відмінниця і є відмінниця. Усе їй потрібно знати. І зараз, коли приятелеві її вже не до цікавості, запитує:

– А газ звідки маєте, якщо ви такі всі із себе давньоруські?

– Це сине горюче повітря дав нам бог наш

усемилостивий Велес, випустивши зі зміїного втілення свого... – тут зупинився скоморох і, цього разу ніби й справді образившись, звернувся до Сьоми. – Ось знову ти витріщився, як баран на нові ворота. Але ж я чисту правду кажу. Нещодавно зовсім, років отак шістдесят тому, почули ми вгорі рев на зразок ведмежого, гуркіт і громи великі. І земля тряслася в тій стороні. Нарешті, щось дуже велике впало, земля здригнулася востаннє і затихла. Велика війна у верхньому світі вже кілька років, як скінчилася, і тому, напевно, Обаян, подумавши, оголосив, що там знову билися боги Перун і Велес, і Велес, знову переможений, в образі змія сховався в землі.

Леська пирхнула:

– Казки дідуса Панаса...

– А ось і не казки. Потім поповз із Комори-печери, з-під залізних дверей, неприємний сморід, а у тих, хто побував там, почало поморочитися в голові. Князь наш, голова два вуха, порадився з Обаяном і наказав дружині копати хід в ту сторону, звідки чути було

раніше стуки-грюки. Як гримнуло там! Страх! Вогонь спалив усіх п'ятьох дружинників, що були у тому ході та в Коморі-печері, і тоді з усієї дружини серед живих залишився тільки списник Томилка, що охороняв таємний вхід. Зате після вогняного лиха і сморід зник. Тоді Обаян примудрився і зумів вставити трубу в рану на тілі змія. Мідних же труб і таких ріжків, як тут, ми нанесли до печери багацько, коли років сто тому кияни нагорі почали їх чомусь викидати.

– Яка ще рана на тілі змія? – здивувався Сьома.

– Я своїми очима її бачив. Змій величезний там, а тулово товстюче, судячи з розкопаної ділянки. Шкіра тверда така, горбиста, ніби смоляна, а рана ніби як наполовину заросла. Усередині ж змія шипіло. Тепер хід туди Томилка закопав, від біди подалі, щоб знову не рвонуло. Втім, Обаян пояснював, що це Перун у Велеса, що на змія перекинувся, метнув блискавку, та не потрапив точно, зате нам дісталось за незліченні наші гріхи... Ох! Іде хтось!

Цього разу двері відчинилися відразу, ніби штовхнули їх коліном. І справді, у того, хто увійшов, обидві руки були зайняті: в одній тримав плетену з лубу коробку, подібну до валізки, другою притискав до себе великий горщик. Цей дідок досі не з'являвся перед Леською і Семком. Він був, поза сумнівом, тим німчурою Гансом, що про нього не раз уже згадували печерні жителі. Сива непокрита голова його тряслася, на плечах дотлівав мишачого кольору мундир вермахту, на ногах мав розтоптані теплі домашні капці.

Кивком привітавшись, Ганс поставив горщик на кришку колодязя, дістав із коробки і поставив перед кожним в'язнем по глиняній мисці, поклав по ложці. Потім налив в миски густого варива з горщика. Гудило смикнув його за штанину:

– А ти зайву миску, німчуро, притягнув. Їм же належить з однієї хлистати.

Полонений німець дістав з коробки кубок синього скла і поставив перед Леською. Скоморохові та Сьомі дісталосся по захватаній

гранованій склянці. Звідти ж вийняв глиняну сулію, наповнив з неї посудинки каламутною рідиною і тільки тоді відповів.

– А ти, скомрах, в чужій справа свій ніс совати. Наказав унзер принц, а я і робити.

– Робити, робити... Що ж ти ложки мені не дав?

– Брешеш, веселі дурень, – відповів німець флегматично. – Я давати тобі дір лоффель. Так.

– Накажеш мені пальцями їсти? Ну й гаразд... Ти б розповів, німчуро, як тебе пощастило до нас у полон потрапити.

– Сам давай розкажай, веселі дурень. Унд іх вілл послухати.

– І я хочу послухати, Гансе. А давай я нашлю краще ману на цього витрішкуватого, він же їсти поGREбує. А нас розважить. Ось тільки... – продовжуючи плямкати, прийнявся він придивлятися до Лесьчиної курточки. І радісно. – Є! Не пошкодував Обаян свого зілля. Гансе, чи бачиш пляму над кишенькою? Виходить, і всередину насипалося! Дій, німото!

Не встигла Леська зміркувати, що відбувається, і запротестувати, як німець нахилився над нею, швиденько зчистив з куртки собі на долоню трішки зеленуватого порошку, ще більше витягнув з кишеньки – і раптом кинув усе зібране в обличчя Сьомі. Після чого, вже не кваплячись, відійшов до стіни і сів, притулившись до неї спиною, ніби кіно зібрався дивитися.

А Гудило схопився жирними пальцями за свій ланцюг, підняв його вище і почав розгойдувати, як тільки міг ближче до Сьомі. Йому ж наказав:

– Дивися сюди пильно, хлопче. Зараз ти станеш Гансом.

– Гефрайтер Ганс Мюллер, – слабо посміхнувся німець.

– Ось-ось, хлопче. Не відводь очей.

Видіння друге

**Невдале відвідування київського
оперного театру 1942 року**

Перед очима Сьоми вже встигла розтанути ледве освітлена печера, і на якийсь час він опинився в повній темряві. Раптом зрозумів, що зменшився ростом, що вже по-іншому одягнений, вперше у житті на ногах має чоботи, а головне, невідомо як відчув себе дорослим. Не занадто це вразило, тому що найдивніше зараз відбувалося з його свідомістю. Все ще відчував він себе собою, тобто корінним киянином Сьомою Тріскуном, хлопчаком собі на умі, проте в ньому вже оселився і швидко витісняв з його власних мізків чужий самозакоханий неук. Зовсім дорослий, той ще й думав незрозумілою мовою. «Було б зараз легше, якби я в школі вчив німецьку», – подумав Семко, і це була його остання власна думка. Тут же пошкодував, що для нього не передбачено парадного

мундиру, але сказав це собі вже німецькою, тепер абсолютно йому зрозумілою – а хіба може залишатися незрозумілою німцеві-берлінцю рідна мова?

Адже він – єфрейтор Ганс Мюллер, радист батальйону зв'язку 113-ої піхотної дивізії VII-го корпусу славної П'ятої армії Вермахту. І не простий зв'язківець, бо при штабі дивізії. Він стоїть, прискіпливо до себе придивляючись, перед великим дзеркалом у передпокої окремої двокімнатної квартири, яку ділить з двома камраденами, товаришами по службі. Обидва зараз на чергуванні, а то, мабуть, зіпсували б йому настрій своїми тупими жартами. Хоч навряд чи таке вдалося б Фрицеві й Еріху, бо, як би вони не насміхалися, це ж не їм, а йому поталанило – заохочений квитком на спектакль у місцевому Оперному театрі.

Шкода, звичайно, що нічого подібного не сталося в Парижі. Проте він чув краєм вуха, що й тутешній оперний театр не такий вже кепський. А театр він зможе оцінити, це точно, тому що не вперше в житті піде в театр, а

вдруге. Підлітком ще побував у берлінському Королівському оперному театрі на зльоті «Гітлерюгенд». Та й уривків з опер Вагнера чував по радіо достатньо, а знаменитий «Політ валькірій» і сам зуміє, якщо треба буде, насвистати.

Усе ще стоячи перед антикварним трюмо чорного дерева і роздивляючись у старовинному, ртутному ще дзеркалі прищик, який дуже недоречно вискочив на носі, Ганс укотре пошкодував, що квартиру було вже розграбовано, коли унтер-квартирмейстер її відвів їхньому відділенню зв'язку. Не те, щоб, подібно до шахраюватого Еріха, він розраховував збагатитися майном, залишеним після евакуації хазяїв – адже зразковому німецькому солдатові навряд чи щось чуже потрібне, окрім хіба сувеніра з кожної завойованої для фюрера країни. Вкрадені звідси речі інтригували його як невідомі витвори мистецтва, і особливо жалкував він картин, що про них тепер нагадували тільки більш яскраві та темні прямокутні плями на шпалерах. Трюмо, як

і старовинне, з прегарними бронзовими свічниками, піаніно, злодії просто не встигли витягнути. Прищик, прищик... Трішки кольдкрему, присипати пудрою. Немає пудри! Спробувати присипкою від поту? Чи вже краще зубним порошком?

Зате поголений чисто. Ще раз, перевіряючи, провів долонею. Понюхав її – і відчув слабенький вже запашок французького одеколону. Коли «колонську воду», тобто з Кельна, винайшли німці, як і майже все на світі, чому тоді одеколон у жабоїдів кращий за німецький? Ще раз пошкодував, що не присвоєно його військовій посаді парадного мундиру: від польового, нехай ані порошинки на ньому, надокучливо несе перенесеним під вогнем жахом і військовими трудами. А ось сорочка під мундиром свіжа і пахне нещодавно вигладженою білизною і крохмалем.

Шкода, звичайно ж, що й черевиків, призначених для вихідної форми, в нього немає. Зате про чоботи не треба турбуватися: повертаючись сюди із штабу, він зупинився

біля лотка чистильника, всівся в саморобне крісло, і чорнобородий асирієць за дві остмарки довів його чоботи до дзеркального блиску. Як далеко на схід занесли його, Ганса Мюллера, геній фюрера і особиста доля! Ще й греки тут живуть, і татари. А євреїв в перші дні скільки товклося! – доки ті, кому належить, не розв'язали в найкоротший термін єврейське питання в Києві.

Ще раз перевірів, чи не забув чого. Носовичок, аусвайс, квиток у театр, гаманець, сигарети, сірники, запальничка, ключ... До Оперного театру звідси – рукою дістати, але довелося б долати підйом. Після відправки на фронт Ганс не піклується про свою спортивну форму. Тому й зараз вирушив на трамвайну зупинку. Серед місцевих жителів, що зібралися там, не виявилось дівчат і молодих жінок, ось і не придивлявся він особливо до натовпу. При його наближенні звільнилася лавка, але Ганс не став сідати, відмовився і від наміру закурити, хоч і вийняв за звичкою сигарети: трамвай вже з'явився біля вокзалу

і повертав на Банкофштрассе. А ось «двійка» й зупинилася, заскреготавши. Місцевий народ кинувся штурмувати задній вхід, а Ганс неквапливо піднявся у відділення для німців. Там сидів якийсь цивільний у капелюсі та з двома великими валізами, а ще немолодий піхотний обер-лейтенант у польовій формі; цей ліниво ворухнув долонею у відповідь на чітке військове привітання Ганса. Всівшись біля вікна, Ганс дозволив собі усміхнутися і гордовито покосився на свій погон з лимонно-жовтою облямівкою: вже краще єфрейтором обслуговувати в штабі радіостанцію, ніж в офіцерському чині місити грязюку на передовій. Зараз він благав долю про те, щоб у відділенні для місцевих не впіймали кишенькового злодія. За діючим у Києві наказом, у такому випадку німецький офіцер або солдат зобов'язаний зупинити трамвай, вивести злодія із салону і на місці, не розбираючись, розстріляти. Зрозуміло, Ганс виконав би свій обов'язок, але святковий настрої було б зіпсовано.

З новим скреготом трамвай рушив із місця, піднявся до Рівноверштрассе і там, коротко брякнувши, повернув праворуч. Відразу ж ліворуч, за низькою чавунною огорожею і двома шеренгами ополь, потягнулися різнокаліберні, але явно ще в минулому столітті, до варварів-більшовиків, побудовані будинки та будиночки, а серед них – міський маєток у мавританському стилі. Схід все ж таки, Схід... Зате праворуч, за кам'яною огорожею, яскравою травневою зеленню пестив погляд хай і неймовірно запущений, але все ж таки європейського типу Ботанічний сад. Стояла там і будова, що кожного разу бавила Ганса своєю непотрібністю, – безглузда височенна оранжерея з однією лише пальмою всередині. Електродвигуни трамвая, завиваючи, здолали й цей підйом, а ось і поворот на Вольдемарштрассе.

Зупинка. Жінка-водій обертається і, перш ніж відкрити двері, запобігливо посміхається пасажирам відділення для німців. Цікаво, що вона насправді про німців думає? У потворній

ватній куртці, голова замотана сірою вовняною хусткою, шия обмотана ще й шарфом... Ніби не може відігрітися навіть під кінець травня. Звичайно ж, місцевим городянам дісталось цієї зими. У квартирах ні електрики, ані центрального палення, а газу й до війни кияни в очі не бачили. Водопровід і каналізацію зіпсували, відступаючи, більшовики. Двори тепер загиджені, і Ганс не схвалює, але розуміє солдатів з кур'єрського взводу штабу дивізії, які перетворили розташовану поверхом нижче порожню квартиру на відхоже місце. Де це бачено, щоб в сучасному місті брати воду з колодязів? Та що далеко ходити, он тягнеться черга з відрами, а колодязь – прямо перед Оперним театром. Втім, ці варвари самі винні...

Ось в чому саме винні кияни, про це Ганс не встиг додумати. Тому що вже виріс перед ним великий дерев'яний стенд з репертуаром, притулений до тумби для оголошень. Згори написано, слава богу, німецькою, а тутешніми тарабарськими літерами тільки внизу. Отже «3 травня – балет «Коппелія» Деліба». Автор

– жабник, виходить... Зате балет, це трохи краще за оперу, із цим поталанило: значить, не доведеться, намагаючись хоч що-небудь зрозуміти, вслухуватися у безглузде завивання макаронників.

Назустріч, від кас, ішов вилицюватий здоров'як у чорній кепці та широкому чорному плащі. Руки тримав у кишенях, а під таким плащем можна й шмайсер заховати. Ганс не встиг злякатися, та й чого йому тут було боятися, якщо за спиною, у кутовій будівлі – міське управління української поліції, а вище по цій же вулиці в двох кварталах – управління німецької поліції та СД? І цьому городянинові слід поквапитися: комендантська година почнеться о 18.00 за берлінським часом, через дві години після початку спектаклю.

Він скосився на наручний годинник: штамповка, але ж ми на війні... Так, початок спектаклю за двадцять одну хвилину. Зарано приїхав. Але краще вже явитися заздалегідь, ніж спізнюватися і непристойно квапитися. Ганс і раніше вважав, що будівля тутешнього

оперного театру не витримує жодного порівняння зі знаменитою берлінською Королівською оперою. Зараз же він зрозумів, що на відміну від будівельників берлінського шедевра, в Києві навіть не потурбувалися, щоб відразу ж викликати у глядача повагу і до будівлі театру, і до спектаклю. Якщо в Берліні величні вхідні двері оперного театру розташовані на високому ґанку, на який ще треба піднятися, здолавши два марші помпезних сходів, то тут вхід до театру – чи не з рівня землі, а якщо майданчик перед театром і піднято трохи, то, звичайно ж, тільки з тих міркувань, щоб дощова вода не заливала вестибюль.

Втім невисокі сходи починалися майже відразу за входом, а наверху у відчинених дверях, загороджуючи їх, стояли троє – бліда літня жінка в уніформі, караульний солдат у касці та зі шмайсером і похмурий, непомітно одягнений чоловік, в якому кожен німець негайно розпізнав би агента СД. Жінка протягнула вперед руку і вимовила:

– Wasch bilet, pan oficer.

– Будь ласка, шановна, – відповів Ганс, протягнув свій квиток і отримав його назад уже надірваним. Солдат відступив убік, а агент у штатському не поворухнувся.

– Proschu, pan oficer, – кивнула білетерка і криво посміхнулася.

Ганс пройшов до незвичного, півколом, фойє і незабаром опинився перед входом до партеру. Тепер уже він зміркував, що за звуки почув, як тільки проминув вхідні двері театру. Це музиканти в оркестровій ямі настроювали свої інструменти. Дратувала безладність і хаотичність почутого, проте приємними здалися насиченість і глибина звуку, що виникав, хоч і безладно, прямо тут, на його очах. Це тобі не біля військової радіостанції, в навушниках, Вагнера слухати!

Він вирішив не сідати відразу на своє місце, а прогулятися однією з доріжок, що поділяють партер на три частини. Народу тут поки що небагато, проте достатньо, щоб зрозуміти, як розподіляються місця: німці

військові та цивільні, а також, можливо, й київські німці, фольксдойчі, сідають у партері, велике начальство, займає, як і в Берліні, центральну ложу бельєтажу. Ганс підняв голову: в «царській ложі» блиснуло скельце монокля. Невже сам командувач 5-ою армією генерал-лейтенант Паулюс? Ні, на жаль, не він: у командувача відмінний зір, це його прославлений попередник, генерал-лейтенант фон Райхенау, користувався моноклем. Якийсь інший незнайомий генерал вважив за краще, як і Ганс, прийти заздалегідь. А навіщо генералові? Та посидіти в м'якому кріслі, щоб в затишній напівтемряві подумати під дивовижні звуки з оркестрової ями. Щож, цілком природно, що йому, нижньому чину, дісталоя крісло в передостанньому, 15-му ряді партеру. Ряд 15-й, місце 13-є. Нормально. Місцевим же надана можливість набитися до третього ярусу, на гальорку. Що ж, і це справедливо. Не можна ж переможців і переможених обслуговувати однаково. Культурою теж.

Тепер Ганс вийшов на широку доріжку, що

сполучає гарні бічні входи до партеру, а самий партер поділяє навпіл. Тут знайшов він найзручнішу точку, щоб придивитись до дірки в золотистій, прикрашеній витворним рельєфом, стелі. Пробило її бомбою, скинутою з російського бомбардувальника. Розповідали, що російські льотчики атакували театр під час спектаклю, коли зал було битком набито, проте двістікілограмова бомба не вибухнула, тільки рознесла в тріски порожнє крісло другого ряду партеру і встромилася в підлогу, розкидавши на всі боки паркетини. Коли пораненим була надано допомогу, і сапери на візку вивезли бомбу на Вольдемарштрассе, старший за військовим званням у залі запропонував глядачам повернутися на свої місця, а трупі – продовжувати спектакль. Що ж, чорна діра із рваними краями, дійсно, зіяє серед позолочених гіпсових завитків, проте, як переконався Ганс, в другому ряду партеру жодних слідів пригоди не залишилося. І не дивно: в умовах військового часу було б зайвим марнотратством реставрувати ліпнину стелі,

тільки зовні дах підлатали, а ось полагодити паркет і замінити крісло особливих витрат не вимагало.

Перший дзвінок. Зал непомітно наповнився зелено- і сіромундирною публікою, а гальорка зачорніла темним шматтям киян. Можна було б і Гансові влаштуватись у своєму кріслі, але він зважив за краще зазирнути наприкінці до оркестрової ями. Досить довго простояв, ліктем спершись на м'який бар'єр, обклеєний бордовим оксамитом. Спочатку йому сподобалося, що в той час, коли в Європі, Африці та Азії відбуваються колосальні події, які змушують молодих людей проводити кращі роки свого життя в пропотілих мундирах і важких чоботах, музиканти одягнені, як завжди, у своє чорне і біле. Але чому мають цей привілей? Адже, хоч і належать вони, ці чоловіки та жінки, до нижчої раси, проте вміють робити таке, чому Гансові ніколи не навчитися. Ледве встиг він подумати про них із симпатією і повагою, як раптом примітив у двох скрипалів і контрабасиста характерні

довгі носи. І ці недолюдки грають Вагнера?! Тут же погасив в собі роздратування: якщо в оркестрі обкопалися євреї, то дозвіл дано на вищому рівні, і не варто простому єфрейторові псувати через це собі задоволення.

Другий дзвінок. Ганс поспішив на своє місце. Довелося протиснутися повз літню, добре одягнену німкеню. Напевно, фолксдойчиха, вона підвелась при його наближенні. Явно фарбоване, волосся її було зібране в модний тут вінок, викладений з коси, а на зморшкуватий лоб спускався «завиток пристрасті». Зітхнувши, подумав, що сусідка ліворуч просто карикатура на ту німецьку дівчину, яку він хотів би зараз бачити на її місці. Проте зовсім небагато німецьких дівчат у Києві, ще менше серед них привабливих – і вже точно надлишок блискучих штабних офіцерів. Утім, місце праворуч порожнє – а там, хто знає? Ще далі праворуч розсілася така ж, як він, солдатня. Помітивши, що хлопці зняли пілотки та кепі, Ганс тут же наслідував їхньому прикладу. Без

пілотки спочатку відчув себе незручно, ніби з розстебнутою ширинкою, потім звук.

Третій дзвінок. Ось і оркестр відкурликав своє, і величезна люстра почала потроху гаснути. Останньою в залі згасла позолота на стінах і стелі, і перш, ніж пролунали рідкі оплески з передніх лав партеру, і перш, ніж завіса встигла піднятися, подумалося Гансу, що марно збирався він порівнювати внутрішній устрій місцевої опери з пишністю берлінської. Так, звичайно, величніших і прекрасніших за зал і сцену Королівської опери не знайти на цілому світі, але й маленька, затишна київська опера теж по-своєму приємна. Добре було б як-небудь навідатися до каси, розвідати, почому сюди квитки і чи передбачено знижку для німецьких солдатів?

Завіса вже піднімалася, коли повз Ганса протиснувся, обдаючи запахом нещодавно випитого шнапсу та дешевих сигарет, танкіст-фельдфебель і бухнувся в крісло поруч. Ганс припустив з досадою, що танкіст свій квиток виграв у карти, і тут же забув про

нього. Яскраво освітлена сцена зображала площу маленького, просто-таки іграшкового містечка, а художник, що розписував декорації, взяв за зразок картинки на коробках коштовних німецьких цукерок. Ганс був тому тільки радий, так само як і музиці, що виявилася зовсім не якоюсь зарозумілою або чудернацькою: звучали в насиченому і глибокому оркестровому виконанні старі добрі танці – вальси, в основному.

Актори то танцювали, то виконували пантоміму – як в цирку, де Ганс ще дитиною бував багаторазово. Він із задоволенням простежував нехитру фабулу балету, проте відчував, що якщо і втратить її нитку, не біда. Усе більше його увага зосереджувалася на подружках головної героїні, одягнених в народні костюми, але не без кокетства – і як же йому не вистачало тоді надійного цейсівського бінокля! Адже була там, у строкатому натовпі подружок, білявка, від якої тепер несла йому відірвати очей. Спочатку вона притягнула увагу тим, що, єдина з подружок

головної героїні, танцювала в німецькому національному костюмі. В укороченому по-балетному, звичайно ж, – і нічого немає в тому поганого! Ах, цей білий фартушок... Ручки та ніжки у танцівниці – пухкенькі, міцненькі, як у Марики Рокк, і личко кругле, як у кінодіви. Ось тільки не роздивитись ніяк, чи схожа й рисами обличчя на Марику, і спочатку сильно досадував він на відсутність бінокля, а потім зрозумів, що розгледів би крізь лінзи лише сценічний грим – а сенсу в тому? Зараз же, коли замість обличчя білявки рухалася по сцені кругла розпливчата плямка, міг він уявити на її місці личко дівчини своєї мрії. І усвідомив раптом Ганс, що примудрився закохатися в зовсім незнайому танцівницю, і це ще велике питання, чи саме музика й уся легковажна атмосфера театру тому виною.

Увесь перший антракт він промріяв у своєму кріслі, а потім завіса знову піднялася. В одній зі сцен танцівниця, схожа на Марику Рокк, знайшла на підлозі щось, покликала подружок, а потім, витончено нахилившись,

підняла. Ключ – ось що вона знайшла й усім показала! «Це ключ від мого серця», – сказав собі Ганс і за малим не розридався. До кінця другого акту він продумав план дій і, як тільки завіса опустилася, вибрався з партеру, знайшов у фойє сходи та помчав нагору.

Його розрахунок виправдався: не всі місцеві покинули свої стільці на гальорці, і серед них знайшовся чоловігга середнього віку з букетиком ромашок. Ганс протягнув руку до квітів і прогавкав:

– Реквізується для потреб німецької армії!

Киянин уперся було, але Ганс розстебнув кобуру і поклав долоню на руків'я «Вальтера». Бурчачи, той віддав букетик, але навздогін, розхрабрившись, вигукнув:

– Otoljutcja kischci myschkinu sljozy!

І що це в них за мова така? Останні хвилини антракту Ганс витратив на пошуки входу за куліси. Виявилось, що його охороняє український поліцай. Pokosившись на букетик, він неохоче і жахливою німецькою пояснив, як знайти гримвбиральні

кордебалету. Проте продзижчав другий дзвінок, і дисциплінований Ганс зважив за краще, зітхнувши, повернутися на своє крісло.

Сусіда-танкіст ткнув товстим пальцем у квіти і промукав схвально, що настій з ромашки корисний проти застуди. Поки на сцені чарівні дівчата всіляко обдурювали геніального німця, винахідника ляльок-автоматів, Ганс думав про те, куди повести дівчину після процедури знайомства. Це добре, що вона, безперечно, має нічний пропуск, проте сунутися з місцевою до «Ресторану-кондитерської» навпроти театру не вийде: «Тільки для німців». Туди й солдатів пускають неохоче, ось яка біда... Так і не придумав нічого, а на сцені після всіляких нісенітниць протанцьовували веселий галоп (розпізнавати його музику навчила Ганса покійна бабуся), а потім оркестр замовкнув, і усі артисти святково вишикувалися на краю сцени.

Не втрачаючи часу, Ганс протиснувся

повз розгублену літню німку і, розштовхуючи солдатів, що покидали зал так же безцеремонно, як і він, поспішив до гримвбиралень. Для кордебалету призначалися ті, що з номерами «6», «7» і «9». Ледве він забився в кут, як пролунав густий, але м'який тупіт безлічі ніг, взутих в ці їхні білі тапочки. Ще кілька секунд – і натовп яскраво одягнених, пітних жінок розсмоктався по грим-вбиральнях. Красуня в німецькому народному костюмі і з ногами-руками Марики Рокк сховалася за дверима із золотим номером «6». Ганс встиг побачити її тільки зі спини. З жахом зрозумів він, що, швидше за все, не впізнає дівчину, коли вона переодягнеться. Нічого не залишалось, як заходити самому всередину. Перечекавши пристойний термін, звичайно.

Бравурні звуки галопу звучали в голові Ганса, коли двері відчинилися, і в коридор вилетіла перша танцівниця, вже переодягнена і не в театральному гримі. На зріст вона була вища за обраницю Ганса, і він вирішив, що

очікував достатньо. Делікатно відчинив знову двері і, виструнчившись зі своїм букетиком на порозі, зробив загальний уклін. Сплеск жіночого виску, не дуже гучного, став йому відповіддю. Але тут він побачив спідничку – саме ту, червону з чорною складчастою облямівкою. На вішалці побачив спідничку, і поруч на стільці напіводягнену свою обраницю. Вона якраз відняла від обличчя руку із забрудненим шматком білої медичної вати і обернулася до нього, коли він устиг зробити крок уперед. Нічого не скажеш – ця вилицювата слов'янка і справді кругловида, як Марика Рокк, та тільки в матері йому годиться!

– Schoho wam treba?

Стиснувши зуби, мовчки, Ганс протиснувся повз неї до кошику для сміття і поверх брудних шматків вати, вкраденої в поранених німецьких солдатів, акуратно поклав букетика. Потім вийшов і гуркнув за собою дверима, тому що вже на порозі виник у нього всередині і почав душити гнів. І ця... ця

українська тварюка посміла обдурити його? Ще не знав, як розправиться з лицеміркою, що наплювала в його довірливу душу, але розумів, що без покарання залишати не можна.

Виходячи, шельма спробувала сховатися за явно перелякану голінасту товаришку, проте тепер Ганс легко впізнав її, і коли пустилася вона бігти давно спорожнілим коридором, кинувся вслід, тупаючи чобітьми. Вони мчали по темних лабіринтах, піднімалися та опускалися ледве освітленими сходами, перед носом Ганса захлопувалися двері, він штовхав їх уперед і, хоч уже захекався, все ж таки не спускав її з ока. Але ось шахрайка сховалася за черговими дверима, тут же трохи прочинила їх і кинула Гансові, що підбігав:

– Та pischow ty!

Він ткнувся носом в обідрану фарбу дверей і почув, як з протилежного боку грюкнув засув. Понадіявся було, що вона забилася до якої-небудь комірки, але за дверима простукав і розтанув швидкий тупіт. Ганс не став виламувати двері: якщо захоче, ще

розшукає цю хвойду. Якщо захоче. Пора було повертатися на місце постою. Він розвернувся, але раніше вирішив передихнути. Зняв пілотку, сунув її в кишеню, розстебнув комір мундиру. Спробував згадати зворотний шлях – та де там... Може, ноги самі виведуть.

На жаль, не вивели ноги. Повертаючись, він на якійсь розвилці повернув не туди, бо у кінці довгого коридору ткнувся у глухий кут. Світло сюди не доходило, проте, коли Ганс протягнув вперед долоню, його пальці нашттовхнулися не на цегляну кладку, як він очікував, а на вологий ґрунт. Для вірності він і дорогоцінним зараз сірником чиркнув. Серед небагатьох книжок, прочитаних ним у житті (не враховуючи, зрозуміло, шкільних підручників і «Майн кампф»), була «Привид Опері», і Ганс відчув, як волосся заворушилося на голові.

Незабаром він зрозумів, що опинився в підземному бомбосховищі, чомусь не задіяному німецькою адміністрацією Оперного. Загадка розгадалася, коли,

сунувшись у бункер під літерою «С», він виявив не штабелі застарілих російських протигазів, як у сусідньому, а ящики з тротилом, підготовлені, за його розумінням, до вибуху. Та за такі розвіддані «Залізного хреста» можна отримати!

Ганс знову пройшов коридором, заглядаючи в усі бункери, але не знайшов входу, через який проник, сам того не бажаючи, до підземелля. Повернув назад, і ще раз пройшов, цього разу залишаючи відкритими двері бункерів. Так йому вдалося виявити непримітні залізні двері, забарвлені в той же сумовитий колір, що й стіни. Із стогоном полегшення штовхнув їх і побачив... знов довгий тунель, в якому ще не був. Тут тільки звернув він увагу на те, що все знайдене ним підземелля справно освітлюється електролампами, однаково захищеними за дротяними напівкруглими сітками. «Так от де розтрачуються потужності, що пропадають на електростанції!» – ахнув Ганс.

Не стояти ж було тут до ранку? І він

наважився. Швидким кроком, що переходив у біг, вирушив у дорогу новим тунелем. На жаль, дуже довгим, майже нескінченним виявився той підземний хід. І хоч не раз на своєму шляху знаходив Ганс бункери, набиті ящиками з вибухівкою і артилерійськими снарядами, а в самому тунелі не раз спотикався і перечіплювався об дроти, що виходили з таких бункерів, виходу на поверхню все не знаходив. Нарешті, він вибився з сил і розтягнувся в черговому бункері прямо на зловісних ящиках. Шалено хотілося закурити, але він боявся не так вибуху, як притягнути увагу хазяїв цього підземелля – проклятих підпільників, безжальних НКВС-истів. Забувся в короткому сні і навіть побачив, як фюрер дякує йому на сцені київської Опери, а чини СД у своїх сірих мундирах аплодують. Прокинувся з досадою і ще кілька хвилин пролежав, опам'ятовуючись, на твердих, погано заструганих дошках. Тут дійшло до нього, що жахливі вибухи в центрі Києва і грандіозна пожежа перших днів окупації –

це тільки частина сюрпризу, підготовленого Вермахту російським НКВС. Тепер би тільки вибратися звідси...

І Ганс вибрався назовні. Саме тоді, коли ноги знову почали підкошуватися, а свідомість охопило почуття безнадії, він побачив попереду залізні сходи. Очам своїм не повірив, але ось уже ними піднявся і, головою впершись в залізну круглу кришку, однією правицею спромігся зрушити її вбік...

На волі сірів світанок. Ганс видерся на поверхню, плюхнувся прямо в мокру від роси траву і з насолодою закурив. Свобода! Перемога! Терпіння і акуратність німецького солдата ще раз перемогли! Мабуть, заради цього чарівного моменту варто пробачити ту українську суку. Втім, їй все одно не позаздриш: тепер злою дуркою займуться фахівці із Служби Безпеки.

Продовжуючи жадібно затягуватися, Ганс звівся на ноги. Вранішній вітерець відносив з навколишніх висот клаптики туману, і зорієнтуватися не склало труднощів. Він

знаходиться на горі над Дніпром, пунктирно пересіченим підірваними мостами. Ліворуч внизу легко вдалося розпізнати міський район Поділ, хоч і виглядав з туману тільки частково. Судячи з розташування Подолу і залишків мостів, до району Печерськ звідси ближче, ніж до центру Києва. Ще діє комендантська година, тож доцільно слідувати на Печерськ і звертатися до першого ж патруля.

О! Та патруль сам до нього прийшов! З усмішкою обернувся Ганс на легкий тупіт за спиною – і закам'янів. На нього насувалася трійка кривавих катів, безжальних сталінських агентів НКВС. Ці елітні недолюдки й виглядали відповідно: темні окуляри під дивними сталевими шоломами на головах, немислимо брудні обличчя, зарослі сивими і напівсивими бородами, старовинні ритуальні мечі. Передній, у сталевому плетеному бронежилеті, спрямував на Ганса жерло ручного протитанкового гранатомета страхітливого, пекельного калібру :

– Zdawajcja, njemchyne, a to chumnoju puleju proshybu!

Розділ п'ятий

Семко розплющив очі, оглядівся. Хто ж він зараз – німець-єфрейтор, що потрапив у полон до підземних жителів, або вже знову...? Питання розв'язалося саме собою, коли очі його звикли до напівтемряви, і він побачив старого, обідраного Ганса, що сидів біля стіни. Німець виглядав незвично жвавим і на всі очі на нього дивився.

– Та ти справжній актор, Тріско! – пода-ла голос Леська. – Тобі неодмінно треба буде вступати до театрального училища.

– Ось воно як діло було... – протягнув Гуди-ло. – Я вже і забув. А нашого Ганса коли по-слухати, так він приїхав до Києва, щоб на Во-лодимирській вулиці стареньких через дорогу переводити. Брехунець старий... Послухай, німчуро погано, а навіщо вона тобі знадоби-лася, та танцюристка?

Посміхнувся Гудило, підморгнув Лесьці,

вона ж обурено відвернулася. Проте Ганс відповів з повною серйозністю:

– Іх хотіти їй подарувати блюменстраус. О! Пук квіти!

– Ти помовчи трішки, німчине, – заклопотано попросив Гудило. – Там біжить хтось. Здається, Томилка.

Тепер уже і Сьома почув, як тупають чоботи. Влетів Томилка, ледве не наступив за інерцією на ногу Лесьці, понишпорив очима по темниці, схопив «рогатку» і з прокляттям ретирувався.

– Заклопотаний який! Скільки я його знаю, завжди при ділі наш Томилка, – поблажливо вимовив скоморох. – А тому й не вистачає йому, бідоласі, часу, щоб замислитися над плином свого життя.

– На себе дивитись. Неакуратний, розпущений, пфе, – з комічною серйозністю відповів Ганс.

Дуже хотілося зараз Сьомі побути наодинці, щоб спокійно обдумати побачене і пережите під час видіння, проте й отак, навскидку було

зрозуміло одне: його жалість до нещасного німця невідомо куди випарувалася. І він запитав, нічиїх почуттів не пощадивши:

– А чому ж ви не принесли Ганса в жертву на великому вашому святі, чому не з'їли, як ось мене збираєтеся?

– Військовополонений як ніяк... – розвів руками Гудило. І посміхнувся. – Та й слухняний такий німчик. Хоч до рани прикладай.

Ганс тим часом неквапом, із гучним хрускотом в колінах, звівся на ноги і почав зосереджено ритися в кишнях. Витягнув, нарешті, брудний, з одного краю нерівно обірваний аркушик паперу. Прискіпливо оглянув його, потім підійшов до Сьоми та завмер у стійці «струнко». При цьому папірець тримав в опущеній руці – точнісінько так само, як на вицвілій фотографії 1916 року прадід Семка, унтер-офіцер і георгіївський кавалер Іван Максимович Тріскун. Тоді складене донесення, як пояснив Сьомі батько, було знаком служби в штабі. Адже, згідно з родинним переказом, прадіда, після втечі з

німецького табору для військовополонених, де від голоду втратив мало не половину колишньої ваги, було призначено в штаб, на легку паперову службу. Ось тільки на старому фото вусатий прадід, що так само виструнчився, свердлов очима фотографа, а цей сивоволосий дивак ще й рота розкриває.

– ...лист ан майнен брудер, ан маленький Ерих. Іх просити майнен кляйн брудер вивчити на професор, щоб не потрапити гефрайтер в Київ.

Ривком нахилив і випрямив голову і подав папірець Сьомі. Потім зробив «ліворуч кругом», промарширував до стіни, знову розвернувся і застиг, спиною спираючись. Сідати не став, уважно стежив за Сьомою.

– І не розуміє, бідолахо, що братові вже за сімдесят, – прокоментував Гудило гучним шепотом. – Комп на плечах від старості дає збої.

– Комп? – ахнула Леська.

– А... Серед бомжів біля вогнища чого тільки не наслухаєшся...

А Сьома придивився до папірця. Був він не

лише в жирних плямах, що легко пояснювалося кухонними заняттями Ганса, але й у висохлих плямах крові. Чому б це? Невже побував уже в інших жертв, що «прикрашали» щорічні свята? Кров застигла в жилах. Негайно ж подавив у собі переляк, мужньо насупив брови і показав папірець Лесьці. Та примружилася, розгледіла... Ойкнула і закрила роззявленого рота долонькою. Сьома мимоволі відзначив, що вона встигла істотно забруднитися. Кивнув німцеві, склав папірця і заховав у кишені. А що, коли все, що з ними тут відбувається, теж мана?

– Гаразд, діти, соломаху можете й не їсти. Чи не допомогти вам? – і Гудило з перебільшеною, комічною жадобою вилупився на їх миски. – А ось пиво випийте. Он Ганс очікує на порожній посуд.

«Твій Ганс той ще приколіст, – подумав Сьома, з чималим побоюванням потягуючи рідину із склянки, – мабуть, узяв собі в голову, що на тому світі передбачено пошту, та ще й міжнародну». Леська, на нього дивлячись,

теж відпила з кубку – і негайно скривилася, ніби середа на п'ятницю. Тут і Семко, спробувавши пива утретє в житті (чи вдруге?), відчув не лише безперечну натуральність напою, але й дуже неприємний присмак. Примітив він також, що Ганс тепер не прямо на нього дивиться, а кудись у кут.

Праворуч пролунав м'який, майже нечутний стук. Це у Леськи, що відчайдушно позіхала, випав з руки кубок синього скла. Залишок пива вилився на брудну солому, але це залишило байдужою досі живу відмінницю. Вона почала потягуватися, згорнулася клубочком і, як не дивно, миттю заснула.

Сьома з хвилину витріщався на неї, свідомо перебільшуючи цю свою погану звичку. Бо встиг здогадатися, що їм з Леською дали в пиві снодійне. Хоч і потягнуло легко в сон, але на нього випите не подіяло так нищівно. Як тепер поступити? І він наважився: теж позіхнув, потягнувся й улігся нерухомо на смердючу солому.

Тут пролунав невдоволений голос Гудили :

– Ось, значиться, як із ними обійтися вирішили. А якби і я встиг випити?

І – байдужий – Ганса:

– Дурман пиво нихт зу вердербен. Не псувати добрий пиво.

– Не буду я їхню соломаху доїдати, в горло не полізе. Забирай усе, німчуро.

Чути було, як Ганс збирає посуд. Ось він човгає своїми старими капцями. Стукнули двері. Сьома обережно розплющив одне око і побачив, що скоморох, кинувши у бік дверей боязкий погляд, дістав зі свого лахміття ложку і почав колупати стіну біля крюка, який фіксує його ланцюг.

А Семко, заплющивши очі, змусив себе до роздумів. Як повівся б на його місці тато, Тріскун-старший? Батько, досвідчений офіцер, не витрачав би часу на переляк і на всіляке там ниття, він, утямивши обстановку, неодмінно прийняв би рішення і віддав би самому собі бойовий наказ: втекти та прихопити із собою Леську. А потім став би придумувати, як наказ виконувати. Сьому

зараз тільки легка нудота турбувала, що зовсім не заважало й самому прийняти таке ж, єдине правильне рішення – і що далі? Поки що він зміркував, чому не засинає: очевидно, дії дурману перешкоджає попереднє отруєння його організму тією зеленою гидотою, якої, з милості Ганса, наковтався перед маною. Що ж, він скористається цим промахом капосних підземних жителів. Залишалося тепер тільки очікувати на розвиток подій.

В очікуванні ж, під мирне сопіння Леськи та тиху метушню Гудили, він непомітно задрімав – і опритомнів, тільки почувши глухий удар, що потряс підлогу. І не поворушившись, він обережно розплющив очі. Виявилось, що це Томилка опустив ковадло біля правої ноги його супутниці. Списник обернувся до Сьоми спиною і потопав до кутка, де у нього було складено ковальські інструменти. Семко про всяк випадок заплющив очі.

За пару хвилин Леська нерозбірливо запротестувала, а Томилка голосно гмикнув. Довелося знову крадькома подивитися, що

відбувається. А там Томилка стягнув з її правої ноги кросівок – і раптом почав, відгинаючи ступню в підйомі, простягати через браслет ланцюга! Вийшло, чорт забирай! Томилка, крекчучи, перекинув Леську собі через плече і, важко ступаючи, виніс її з темниці. І навіть двері не став за собою зачиняти. Семко ледве утримався від стогону. Адже Леська елементарно й самотужки могла звільнитися в такий спосіб! І навіть у нього – на її думку, тупака – промайнув спогад про те, що в неї дуже мала ніжка. Тож хто з них двох розумніший, у такому разі?

Гудило, той пошарудів було під своєю соломою, та й знову затих. Вирішив, видно, нічого не робити, тому що чекає повернення списника. За ним, Сьомою.

А ось і чоботи Томилки тупають. Грюкнули двері. Томилка попрямував просто до хлопця і, не кажучи худого слова, спробував спочатку і його ступню протягнути через залізний браслет. Де вже там... Якщо у Сьоми ще не батьківський сорок третій розмір, то до цього йде.

Від болю Сьома вилаявся, проте тут же почав мукати і нести всяку нісенітницю сонним голосом. Томилка змушений був притягнути-таки ковадло і досить легко, в три-чотири удари, зумів зрубати голівку в заклепки. Витягнув заклепку з провущин, за допомогою зубила розігнув дещо браслет і, трохи не здерши шкіру з гомілки в'язня, протягнув-таки ступню через прокляту залізку. Розкутий, в'язень продовжував сонним голосом лаятися, вживаючи такі слова, яких і сам від себе не очікував. Водночас вирішував, чи не варто підхопити зубило і напасти на Томилку, використовуючи фактор несподіваності. Придумав навіть, як після захопату у себе під пахвою це зубило на рукоятці. Зупинила та обставина, що залишалось невідомим, куди відволокли Леську. Проте і меч на поясі списника викликав повагу, тим більше, коли взяти до уваги, що старичкові, на відміну від Сьоми, бойового досвіду не забракне – подумати тільки, однієї вислуги років більше десяти століть!

А там і Ганс причвалав. Удвох вони підхопили з підлоги Сьому, а той продовжував придурюватися, що спить, і бурмотати всяку нісенітницю. Томилка сіпнувся вже виводити, але Ганс його зупинив, заявивши:

– Надіти хлопцю шухе. Черевик. Орднунг, орднунг бути потрібно.

Напнув списник, впівголоса матюкаючись, Сьомі кросівок, так сяк зав'язав шнурки (пальці у старого погано гнулися), і ось його вже вивели з темниці та потягнули темними підземними ходами. Очі у Семка настільки встигли звикнути до темряви, що йому довелося примружитися, коли вони опинилися в печері, яку Томилка по дорозі називав «святилищем».

Усередині за нього вхопилися, щонайменше, ще чотири руки, проволокли з десятків кроків, потім під команду «Разом, мужі!» і дружне «Ух!» його закинули на якесь дуже тверде підвищення. При цьому він сильно стукнувся потилицею і щиколоткою, а в стегно уперся твердий та гострий предмет. Після цього

колективного подвигу підземні жителі відразу ж втратили до полоненого інтерес і потупотіли всі в один бік, праворуч.

Обережно розплющивши праве око, Сьома виявив, щовсепрестарілесуспільство, включно з Томилкою й Гансом, стовпилося навколо лави, на якій, судячи з голосів і уривчастих реплік, великий князь і верховний жрець грають у «хрестики-нулики» на трофейному мобільнику. Але ж Леську куди вони поділи? Обережно пошарив примруженими очима по святилищу і більш-менш заспокоївся, розгледівши в тіні за чорним блискучим каменем, на якому лежав, дві маленькі ноги в перемазаних білих шкарпетках, при цьому одна ще й у кросівці. Очевидно, його підопічна безтурботно спить під цим же каменем.

Тепер можна було і святилище нишком оглянути – з усією можливою обережністю, зрозуміло. Стіни були розписані фресками, проте, передусім, Сьомі впали в око яскраво розфарбовані ідоли. То були скульптури тих же богів, які в княжій палаті намальовані

на стінах. Ідол Перуна зображував суворого воїна в староруському обладунку, із срібною головою та золотими вусами, що стирчали в сторони, у правиці тримав бог блакитну блискавку. Другого ідола не зумів він так само детально розглянути, проте був це величезний змій, що витягувався догори, немов кобра, почувши звуки флейти. Велес, напевно...

Тут невидний йому Олег Ярополчич закричав гучним голосом:

– Так от же тобі! – захихикав і покликав. – Воєводо! Пограй давай, а ми поки що з верховним волхвом хоч ноги розігнемо.

– Сідай, списнику, – прогудів Кривий-Вовк.

Тут глашатай почав скаржитися князеві, скиглити, що це його черга настала, але, судячи із звуків метушні біля лавки, безрезультатно: Томилка всівся поряд з воєводою. А Сьома затаївся на своєму камені: йому почулося, що Олег Ярополчич і Обаян ідуть прямо до нього. І справді, голос великого князя прозвучав недалеко, у двох кроках, не більше:

– Який не спритний ти, волхве, у «хрестики-

нулики», а я все-таки виграв!

– Угу, князю-государю, – відповів Обаян похмуро, ніби не про гру мова. – А в мене все не виходять з голови слова... ну, попередження блазня нашого Гудили. Що, якщо марно ми його відразу ж не послухали?

– Щодо будівництва? Пусте...

– Нагорі вже понеділок у них. Треба було б, князю-государю, поки в мулярів робочий день ще не почався, вислати розвідку.

– Гаразд. От передихну крихту після гри, і влаштуємо Велике свято. Це ти мудро мені довів, що ми тепер усе єдино точно не знаємо, коли святкувати.

Чути було, як глибоко зітхнув верховний волхв. Відповів він не відразу :

– Я завжди перебував у переконанні, що мудрець зобов'язаний брати до уваги звичаї та забобони тупого простолюду. Проте ж і зайва старанність тут ні до чого.

– Ти, волхве, вже щось занадто хитромудре прорік, – помітив князь.

Почовгало-почовгало поряд, і чіпка рука

хапає Сьому за кісточку – і, як на гріх, за забиту. Він стогне, не утримавшись. Рука відпускає кісточку, і волхв, залишаючись поруч, говорить:

– О, надійно його одурманено! Отрок буде напівсонний, напівп'яний, але на ногах утриматися зможе. Після обряду все приберемо, і тебе, князь-государю, скоренько підженимо. Обручимо, і відразу ж обведу я вас навколо Чорного каменю.

– До речі, щоб не забути. Ось зараз і надіну.

Сьома чує дзвякання металу і, не в силах побороти цікавість, знову наважується розплющити одне око. Князь якраз дістає з кишені свого прикольного малинового піджака щось важкувате, воно тьмяно відливає жовтим. Ага, намисто. Заспокоївшись за Леську, Сьома прикриває око, а вона мукає і бурмоче, невдоволена тим, що їй надівають на шию абсолютно зайву для її наряду краватку.

Князь хихикає. Неподалік глашатай Хитрун виспіває своїм осоружним голоском:

– Буде наложниця на ложі лежати, буде наш

князь їй рожеві п'яти лоскотати!

– Відринь, базіко! – це князь не зло зовсім. І тут же ахає. – Зовсім забув! А як же ти, волхве, обійдешся без священного ножа?

– Знайшовся священний ніж, – Обаян явно збентежений, що на нього не схоже. – На кухні валявся, і кам'яне лезо все в жиру. Старіє наш Ганс. Іноді мені навіть шкода, що не такого він непохитного здоров'я, як ми усі, старі мешканці печер.

Співрозмовники помовчали трохи. Потім князь запитав і, як здалося Сьомі, шанобливо:

– Знаєш, волхве, вже коли до слова припало... І ти сам коли вже почав говорити про всілякі мудрі речі. Скажи мені, як ти тепер пояснив би, чому це ми всі живемо й не помираємо?

Обаян знову важко зітхнув:

– Так, твоя правда, як завжди, князю-государю: я багато думав про це. З одного боку, пояснення відоме: звичайно ж, диво відбулося неізреченим благоволінням богів наших великих Перуна і Велеса.

– Вічна слава богам нашим! Шкода, звичайно, що їх благовоління не поширилося на моїх дружин. І на твоїх теж. Взагалі на жіноцтво – що, між нами кажучи, завжди для мене було глибоко прикрим. І на дівчаток, дитинок безневинних.

– Так, так, звичайно... Але ось яким саме засобом скористалися боги? Тепер я думаю, що була то вода Святого джерела, у колишньому своєму стані, коли вона світилася веселково. А як перестала світитися, тоді й почали помирати нові насельники. І це при тому, що вони ж і ту їжу споживали, про яку заборонили ми говорити, і всі обряди ретельно виконували. Мене, правду сказати, завжди бентежило, що боги не дарували нам справжнього безсмертя. Адже ми не вічні, князю-государю, і не захищені від татарської стріли, німецької кулі – або каменю, що будь-якої миті може звалитися на голову мені або навіть тобі.

Семко вже не прислухається до волхва. Йому вже не можна зволікати, він має наважитися,

щоб зіскочити з каменю, підхопити ніяку, судячи з усього, Леську і намагатися втекти. Його дратує гудіння над головою, ніби над печерою вхолосту працює двигун КАМАЗа.

Несподівано гудіння перекривається гуркотом, із стелі сиплеться пил, опускається туманом, падають дрібні грудки землі. Сьома мимоволі схоплюється і сідає на Чорному камені, спустивши ноги. Старигани-гравці сіпаються на лаві, спостерігачі прикривають руками голови. Кривий-Вовк згинається, собою затуляючи мобілку, гарчить:

– Тривога, ядрена воша!

Хитрун хапає свою трубу, вільною рукою береться в бік і сурмить пискляво.

Верховний волхв теж, схоже, не розгубився. Він кричить:

– Усі в Печерський хід! Глашатаю, кінчай сурмити, відводь князя, не барися!

Юрбою побігли підземні жителі праворуч, останнім – Хитрун, за руку тягнучи вкрай здивованого великого князя. Вже зникаючи за поворотом печери, викликнув глашатай гугняво:

– Всі біжать у Печерський хід, ніби рушиться весь світ!

А тут і Леська подала голос, вередливо так:

– Ну, хлопчики, якщо вже напоїли, то дайте хоч поспати.

У Семка, а той, як дурень, сидів нерухомо на Чорному камені, гасне в горлі безглуздий сміх. Тому що волхв підскакує до каменю і шарить у тому місці, де були ноги полоненого, коли лежав ще. Із стелі падає ціла земляна брила, сиплеться град дрібних каменів, і під тривалий, ритмічний гуркіт пробиває стелю і починає опускатися нижня частина залізобетонної палі. Сьома відчуває, як у нього відвисає щелепа.

Що тут робить Гудило? З обривком ланцюга на нозі він торсає Сьому і зіштовхує з Чорного каменю:

– Кінчай придурюватися! Ворушися!

Підхоплює на руки Леську і біжить не до правого виходу з печери, куди вже ткнувся Сьома, а ліворуч. Хлопець – за ним. Обертаючись на бігу, він бачить, що Обаян

піднімає над головою ніж із золотим руків'ям і кам'яним лезом. Волхв кричить:

– Кидай їх, скомороше, шукай нас у Печерському ході! – і обернувшись до ідолів. – А ви пробачте нас, великі боги!

Перун, що втратив довгий правий вус, і Велес, увесь у землі та пилу, погойдуються під ударами каменів, ніби живі, ніби хочуть відповісти своєму жерцеві. І це було останнє, що почув і побачив тоді Сьома, тому що в наступну мить його голова немов розкололася, і він уже більше нічого не бачив і не чув.

Семко опритомнів. У скронях пульсував біль, зате навкруги – океан неймовірно смачного повітря! Казково чистого, і не тхне нічим, тільки запах зів'ялого листя і осінньої травички. Під головою, як подушка, лежав його рюкзак. Стогнувши тихенько, Сьома підвівся на лікті, озирнувся і знайшов, що світ прекрасний. Далеко внизу голубів Дніпро, вверху синіло високе, без жодної хмарки, небо. Поруч, мирно сопучи, згорнулася в

клубочок Леська, неймовірно брудна і в одному кросівку. Недовго думаючи, почав її розбуркувати.

Спочатку вона тільки ліниво відмахувалася:

– Тату, не треба, тату... Адже сьогодні... Неділя ж сьогодні... Чому ми на смердючому звалищі, Тріско? Ми ж у печері... Були... Звідки цей огидний сморід? Невже...

Тут Леська пригнулася до свого рукава, змінилася на обличчі та швиденько підвелася на коліна. Заговорила вже чіткіше:

– Жах! Мене обпоїли якоюсь поганню. Щастя ще, що ти був поряд... Ну і шишка в тебе на лобі виросла. А котра година?

Він поглянув на свої «Командирські»:

– Ну й діла, подруго! Понеділок.

– Та не може того бути! По-твоєму, нас привалило в печері, і ми – більше доби без свідомості? – дістала із задньої кишені джинсів мобілку. – Я негайно телефоную татові!

Сьома почухав у голові:

– Лесю! Та ти сюди поглянь!

І ткнув брудним пальцем у золоте намисто,

що під сонячним променем раптом виблиснуло на її шиї.

Леська підтягнула намисто до підборіддя, опустила очі та витріщилася на цацку – не гірше за Сьому. Примружилася і промуркотіла мрійно:

– Ну, насамперед я, ясен перець, капітально відмиюся. Потім наймся. А потім ми обов'язково повернемося сюди. З апаратурою і ментами, зрозуміло. Невже ти забув, Тріско, що воєвода проговорився про князівську скарбницю в якійсь Коморі-печері?

2014 р.

ЗМІСТ

Розділ перший.....	3
Розділ другий.....	27
Видіння перше. <i>Віче над вічним Славутичем</i> ...	61
Розділ третій.....	81
Розділ четвертий.....	109
Видіння друге. <i>Невдале відвідування київськго оперного театру 1942 року</i>	145
Розділ п'ятий.....	173

Літературно-художнє видання

Росовецький Станіслав Казимирович
НЕЙМОВІРНЕ ВІДКРИТТЯ В КИЇВСЬКИХ ПЕЧЕРАХ
Фентезі для підлітків у стилі київ-панк

Редактор: С. С. Росовецький
Комп'ютерна верстка: С. С. Росовецького
Коректор: Ю. Б. Дядищева-Росовецька
Дизайн обкладинки: Я. Г. Смірнова

На звороті обкладинки фотографія С. К. Росовецького
авторства С. М. Саломатіна

Підписано до друку 27.12.2022 р. Друк офсетний.
Папір офсетний. Ум. др. арк. 43,3.
Формат 64 x 90 1/16.
Наклад 200 прим.

ФОП Саломатін Сергій Миколайович

Тел. +38 067 209 50 44

E-mail: salomat.in.sergii@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК №7496

дата видачі 27.10.2021 р.